

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія
Кондратюка»
Факультет філології, психології та педагогіки

Кафедра психології та педагогіки
Спеціальність 053 «Психологія»
Очна форма навчання 4 курс першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

«Психологічні особливості мотивації досягнень сучасної молоді»

Виконала студентка гр. 401-ФП

Паєта Марія Миколаївна

_____ . ____ . 2025 р. _____

Керівник кваліфікаційної роботи

доцент, к.п.н. Тесленко М.В.

Тесленко М.В.

_____ . ____ . 2025 р. _____

Робота допущена до захисту:

Завідувачка кафедри психології та педагогіки Клевака Л.П.

_____ . ____ . 2025 р. _____ (підпис)

Полтава 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....	6
1.1. Поняття та сутність мотивації досягнень у психології	6
1.2. Психологічні чинники формування мотивації досягнень у молоді.....	13
1.3. Вплив соціально-культурних та індивідуальних особливостей на мотивацію досягнень.....	20
1.4. Сучасні тенденції в мотивації досягнень молоді в умовах глобальних змін.....	26
Висновки до першого розділу	33
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	35
2.1. Огляд та обґрунтування методик емпіричного дослідження.....	35
2.2. Методика діагностики рівня суб'єктивного контролю (РСК) Дж. Роттера.....	40
2.3. Методика діагностики рівня соціальної фрустрації (Л. Вассерман, в модифікації В. Бойко)	42
2.4. Методика «Діагностика мотивації до уникнення невдач» (Т. Елерс)	43
Висновки до другого розділу.....	43
РОЗДІЛ 3 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	46
3.1. Організація емпіричного дослідження	46
3.2. Аналіз психологічних особливостей мотивації досягнень сучасної молоді.....	48
Висновки до третього розділу	60
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	70

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах глобалізації, стрімкого розвитку технологій, соціальних трансформацій та військово-політичних потрясінь, проблема мотивації досягнень набуває особливої актуальності. Молодь як найактивніша частина суспільства стикається з новими викликами: високою конкуренцією на ринку праці, невизначеністю життєвих перспектив, нестабільністю соціальних орієнтирів. Саме мотивація досягнень визначає здатність молодшої людини до самореалізації, професійного розвитку, адаптації до мінливого середовища та збереження психологічного благополуччя.

Актуальність дослідження також зумовлена необхідністю пошуку ефективних засобів підтримки молоді в її прагненні до самостійності, відповідальності, особистісного і професійного росту, що є запорукою стабільного соціально-економічного розвитку суспільства в цілому.

Проблема мотивації досягнень має глибоке теоретичне підґрунтя у зарубіжній і вітчизняній психології. Суттєвий внесок у розробку цього питання зробили: Д. МакКлелланд (концепція мотивації досягнень), А. Маслоу (теорія ієрархії потреб), К. Левін (польова теорія мотивації), Г. Мюррей (теорія потреб), Б. Б. Паригін, О. І. Ковальов, Л. І. Божович (дослідження мотиваційної сфери особистості в радянській психології). У вітчизняних дослідженнях особлива увага приділяється питанням формування мотиваційної сфери в умовах освітніх та професійних середовищ (О. Мороз, Н. Чепелєва, В. Рибалка та ін.). На сьогоднішній день розроблено низку діагностичних методик для вивчення різних аспектів мотивації досягнень, зокрема тест Д. МакКлелланда, шкала суб'єктивного контролю Дж. Роттера, методика Т. Елерс.

Попри значний обсяг напрацювань, залишаються відкритими такі аспекти: вплив глобалізаційних змін, воєнних дій та економічної нестабільності на специфіку мотивації досягнень сучасної української молоді; особливості мотиваційних установок у різних соціально-демографічних групах молоді; взаємозв'язок мотивації досягнень із суб'єктивним відчуттям успіху,

благополуччя та життєвої задоволеності; пошук ефективних психологічних технологій розвитку мотивації досягнень в умовах нестабільного суспільства.

Таким чином, дослідження психологічних особливостей мотивації досягнень сучасної молоді є своєчасним і необхідним для глибшого розуміння нових закономірностей у мотиваційній сфері особистості та розробки практичних рекомендацій для підтримки молоді в умовах сучасних реалій.

Об'єкт дослідження: мотивація досягнень молоді.

Предмет дослідження: психологічні особливості формування та прояву мотивації досягнень у сучасної молоді.

Мета дослідження: теоретично дослідити та емпірично перевірити психологічні особливості мотивації досягнень сучасної молоді.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз поняття мотивації досягнень у психології та визначити основні підходи до її вивчення.
2. Дослідити психологічні чинники та соціально-культурні умови, що впливають на формування мотивації досягнень у сучасної молоді.
3. Обґрунтувати та застосувати відповідні методики для діагностики мотивації досягнень, суб'єктивного контролю та рівня соціальної фрустрації у молодіжному середовищі.
4. Провести емпіричне дослідження та проаналізувати його результати.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Дослідження спирається на низку фундаментальних праць української та зарубіжної психологічної науки, що висвітлюють природу мотивації досягнень, особливості суб'єктивного контролю та соціальної фрустрації. Зокрема: теорію мотивації досягнення успіху та уникнення невдач Дж. Аткинсона; концепцію суб'єктивного контролю Дж. Роттера; дослідження соціальної фрустрації у трактуванні Л. Вассермана та В. Бойка; теорію самодетермінації Е. Десі та Р. Райана; концепцію мотиваційних установок К. Двек; дослідження мотиваційної сфери молоді в працях українських психологів, зокрема О. В.

Кірсанової, Л. І. Божович, Т. М. Титаренко. Методологічну основу дослідження складають: принцип єдності свідомості й діяльності (С. Л. Рубінштейн); діяльнісний підхід у психології (О. М. Леонтьєв).

Емпірична база дослідження. Емпіричну базу дослідження склала вибірка із 50 осіб двох спеціальностей економічної та гуманітарної, по 25 осіб відповідно. Відбір учасників здійснювався методом цілеспрямованої вибірки. Усі респонденти брали участь у дослідженні добровільно та анонімно.

Наукова новизна роботи. Вперше проведено комплексне зіставлення рівня суб'єктивного контролю, соціальної фрустрації та мотивації уникнення невдач серед молоді. Отримані результати розширюють уявлення про мотиваційні чинники, що впливають на навчальну та професійну самореалізацію студентів.

Теоретичне значення роботи. Результати дослідження доповнюють теоретичні моделі взаємозв'язку між мотиваційною сферою, рівнем суб'єктивного контролю та соціальною фрустрованістю. Робота може слугувати підґрунтям для подальших досліджень у галузі психології особистості та освітньої психології.

Практичне значення роботи. Розроблені рекомендації можуть бути впроваджені у практику роботи психологів освітніх закладів для профілактики низької навчальної мотивації та фрустрації. Матеріали дослідження також можуть бути використані у тренінгових програмах та консультативній роботі.

Апробація. За результатами дослідження опубліковано тези на тему «Психологічні чинники формування мотивації досягнень у молоді», а також наукову статтю на тему «Проблеми булінгу у шкільному середовищі».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів та 10 підрозділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел із 50 найменувань, та 6 додатків. Робота викладена на 85 сторінках, із яких 63 сторінки основного тексту. Робота містить 9 рисунків, 7 таблиць.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У першому розділі дослідження здійснено теоретичний аналіз проблеми мотивації досягнень у сучасної молоді. Розглянено сутність поняття мотивації досягнень у психології, визначено основні психологічні чинники, що впливають на її формування. Проведено аналіз ролі соціально-культурних та індивідуальних особливостей у розвитку мотиваційних установок. Окрему увагу приділено сучасним тенденціям мотивації досягнень в умовах глобальних змін і викликів сучасного суспільства.

1.1. Поняття та сутність мотивації досягнень у психології

Мотивація є однією з ключових тем у психології, яка досліджує рушійні сили поведінки людини та її спрямованість до досягнення певних цілей. У працях сучасних дослідників та науковців ця категорія розглядається з різних аспектів: як психологічний феномен, як фактор, що визначає ефективність діяльності, та як основа для розвитку особистості. Аналізуючи визначення мотивації в роботах видатних науковців, можна виокремити кілька основних підходів до її розуміння.

Дослідник С. С. Занюк визначає «мотивацію як сукупність процесів, які зумовлюють напрямок і інтенсивність поведінки людини» [8, с. 78]. Вчений наголошує, що «мотивація не є однотипною категорією, вона може бути як зовнішньою (пов'язана з нагородами або санкціями), так і внутрішньою (яка виникає внаслідок саморегуляції та самовизначення)» [8, с. 79]. Важливим аспектом є й те, що мотивація є динамічним процесом, який змінюється залежно від умов та етапів розвитку особистості.

Дослідник Є. П. Іллін підходить до мотивації як до процесу, що пов'язаний з формуванням і розвитком мотивів. Він зазначає, що мотиви є внутрішніми психічними станами, що спонукають людину до дій. Є. П. Іллін

пропонує більш глибокий погляд на мотивацію, розглядаючи її як етапи взаємодії між зовнішніми умовами і внутрішніми психологічними механізмами особистості [10, с. 90]. Це дозволяє зробити висновок, що мотивація є не лише причиною діяльності, але й результатом взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Цікавим є підхід дослідників З. Р. Кісіль та Д.В. Швець, які розглядають мотивацію через призму професійної діяльності. Вони виділяють важливість мотивації для успішного виконання професійних обов'язків і підкреслюють, що мотивація, яка сприяє продуктивності праці, повинна бути налаштована на досягнення конкретних, вимірюваних результатів [11, с. 34]. Вчені також зосереджуються на важливості створення таких умов, які б сприяли розвитку внутрішньої мотивації, що є значно ефективнішою за зовнішні стимули.

Ще одним підходом до трактування поняття «мотивація» є педагогічний, прихильником якого є І. Іваненко. Дослідник розглядає мотивацію педагогів, підкреслюючи її важливість для ефективності навчального процесу. Він наголошує, що мотивація викладачів має прямий вплив на їхню професійну діяльність, яка, в свою чергу, впливає на мотивацію студентів [9, с. 80]. Таким чином, мотивація педагогів є важливою складовою частиною загальної мотиваційної системи освітнього процесу.

У роботі дослідників Є. Резвих та І. Булаха І. мотивація розглядається в контексті професійного зростання дорослих людей. Вчені акцентують увагу на тому, що мотивація у дорослому віці часто є результатом життєвого досвіду, і вона має специфічні особливості, пов'язані з потребами в самореалізації, досягненні життєвих цілей і професійній самореалізації [28, с. 100].

На нашу думку, мотивація включає як психологічні, так і соціальні аспекти, і має значення як у професійній діяльності, так і в особистісному розвитку людини. І особливим різновидом мотиваційних процесів є мотивація досягнень. Вона відображає прагнення людини досягати особистісно значущих результатів, встановлювати й досягати цілей, долати труднощі та прагнути до успіху.

Одним із перших теоретиків, хто вивчав мотивацію досягнення, був американський психолог Джон Аткинсон. Він визначав мотивацію досягнення як внутрішнє прагнення до успіху, що спонукає людину до подолання труднощів і досягнення високих результатів [45]. Дж. Аткинсон вважав, що мотивація досягнення є ключовим чинником, який визначає поведінку людини в ситуаціях, пов'язаних з конкуренцією та досягненням цілей.

Дослідник Д. МакКлелланд, розглядав мотивацію досягнення як важливу складову особистісного розвитку, що забезпечує високі стандарти для досягнення успіху, незалежно від зовнішніх факторів [48]. Згідно з цими підходами, мотивація досягнення є стимулом для активної діяльності, а особисті цілі виступають як рушійна сила.

У сучасних дослідженнях мотивація досягнень розглядається крізь призму особистісного розвитку, самореалізації та адаптації до швидкоплинних соціальних змін. Так, Е. Десі та Р. Райан у межах теорії самодетермінації показали, що внутрішня мотивація є основою справжнього прагнення досягати результатів, тоді як зовнішня мотивація може мати короточасний ефект []. Керол Двек у своїх дослідженнях висвітлила важливість установок на розвиток («growth mindset») у формуванні мотивації до досягнень, зазначаючи, що віра у можливість особистісного росту стимулює прагнення долати труднощі та досягати цілей [47].

У контексті класичних підходів також важливо згадати роботи психолога Г. Мюррея, який підкреслював, що мотивація досягнення є частиною загальної системи потреб особистості [49]. Його концепція потреб включала потребу в досягненнях як один із основних стимулів для розвитку особистості.

Сучасні дослідники розглядають мотивацію досягнення через різні аспекти, враховуючи не лише індивідуальні психологічні чинники, але й соціально-культурні умови, в яких функціонує особистість. Наприклад, у праці О. Никоненко та І. Лимаревої відзначено, що мотивація досягнення може змінюватися в умовах екстремальних ситуацій, таких як війна [22, с. 250]. Вчені акцентують увагу на тому, що в умовах кризи мотивація може бути орієнтована

на прагнення до виживання та відновлення, що кардинально змінює її структуру та напрямки.

Дослідники Я. Мисак та В. Вишньовський вказують на важливість мотивації досягнення в спортивній діяльності. Вони зазначають, що в спорті мотивація досягнення має специфічний характер, оскільки вона пов'язана з постійними змаганнями, самовдосконаленням та високими результатами. Та підкреслюють, що успіх у спорті часто залежить від особистої мотивації спортсмена до досягнення нових вершин [17, с. 164].

Мотивація досягнення є важливим фактором для успіху в навчальній діяльності. У роботах М. Білої та М.В. Реуцького зазначено, що мотивація досягнення є одним із ключових елементів успішності в навчанні, особливо на старших етапах шкільного навчання [4, с. 518]. Вони підкреслюють, що саме високий рівень мотивації досягнення стимулює учнів до досягнення високих результатів у навчанні, розвитку креативних здібностей і самостійного мислення.

У дослідженнях, пов'язаних з професійною діяльністю, мотивація досягнення виявляється важливою для досягнення успіхів у роботі. Наприклад О. М. Чуйко зазначає, що створення сприятливого соціально-психологічного клімату в організації безпосередньо впливає на рівень мотивації досягнення співробітників, що, в свою чергу, сприяє покращенню результативності їхньої діяльності [40, с. 28].

Особливе значення мотивація досягнення має в спортивній діяльності. Дослідниця Л. Арнаутова розглядає мотивацію досягнення як важливий чинник, що впливає на стресостійкість спортсменів, і наголошують на важливості підтримки високого рівня мотивації для досягнення успіху в спортивних змаганнях [2, с 70].

На нашу думку, мотивація досягнення – це внутрішнє прагнення особистості досягати високих результатів, долати труднощі та отримувати успіх у різних сферах діяльності, від навчання до професійної кар'єри або спорту. Це психологічний процес, який спонукає людину ставити перед собою

амбітні цілі, прагнути до їх досягнення та переживати задоволення від успіху. Мотивація досягнення є ключовим чинником, що стимулює людину до розвитку, самовдосконалення та подолання перешкод. Вона ґрунтується на прагненні особистості до успіху і готовності долати труднощі. Структура мотивації досягнень включає два основних компоненти: мотиви успіху та мотиви уникнення невдач. Ці два аспекти мотивації взаємодіють між собою, створюючи динамічний процес, який визначає поведінку людини в різних умовах.

Мотиви успіху відображають прагнення особистості до досягнення високих результатів і реалізації свого потенціалу. Вони сприяють підвищенню рівня самовпевненості та розвитку внутрішнього задоволення від досягнутих цілей. Вчені, такі як Д. Х. Шунк, П. Р. Пінтріч та Дж. Л. Міс, підкреслюють, що мотивація досягнення є важливим фактором навчального процесу, оскільки вона стимулює учнів ставити амбітні цілі та активно працювати над їх досягненням [50]. Вони стверджують, що успіх у навчанні веде до підвищення самооцінки і мотивації, що, в свою чергу, сприяє подальшому розвитку особистості.

Психолог А. Бандура акцентує увагу на важливості самовизначення і самоконтролю в контексті мотивації досягнення. Він підкреслює, що людина, яка вірить у свою здатність досягати успіху, має більше шансів на досягнення високих результатів, оскільки її мотивація формується на основі внутрішнього відчуття самовпевненості та самостійності [46].

З іншого боку, мотиви уникнення невдач орієнтовані на страх перед невдачею і бажання уникнути неприємних наслідків. Цей аспект мотивації формується на основі тривоги і невпевненості в успіху, що може впливати на поведінку особистості, спричиняючи втечу від ситуацій, у яких є ймовірність зазнати поразки. Дослідниця Л. Ю. Якименко зазначає, що «в деяких випадках саме прагнення уникнути невдачі може бути сильнішим мотиватором, ніж прагнення до успіху» [42, с. 34]. Це пов'язано з психологічною потребою збереження емоційної стабільності та уникнення стресу.

Відобразимо на рис. 1.1 місце мотивації досягнень в системі мотивації.

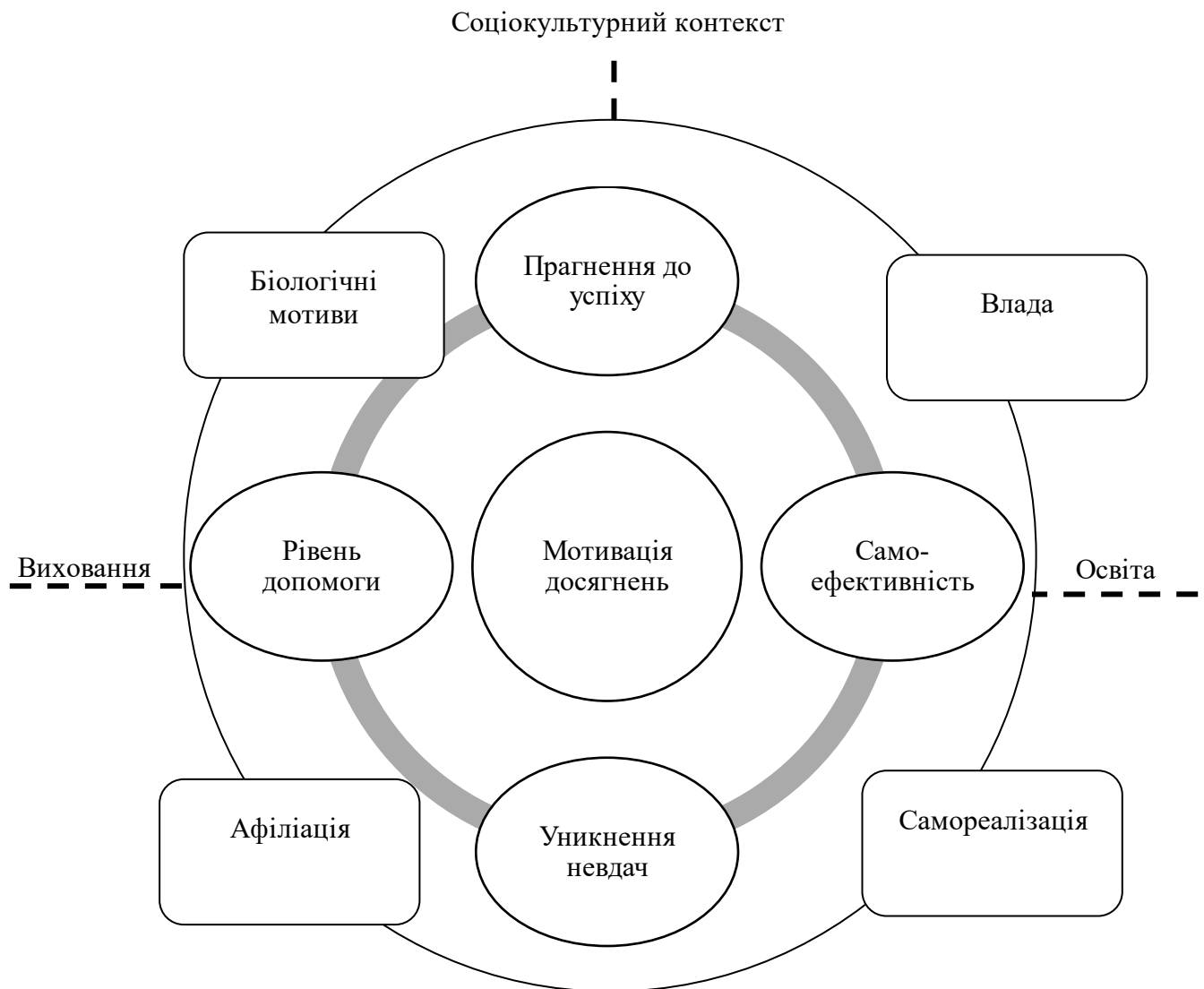

Рис. 1.1. Місце мотивації досягнень в системі мотивації [42, с. 40]

Наведена на рис. 1.1. структура мотивації досягнень у загальній системі мотивації демонструє її як особливий і важливий компонент соціальної мотивації. Мотивація досягнень, яка включає прагнення до успіху, уникнення невдач, самоефективність і рівень домагань, є складною психологічною конструкцією, що поєднує внутрішні прагнення особистості та зовнішні впливи середовища.

На рисунку відображено місце мотивації досягнень у загальній системі мотивації людини: вона розташовується в серцевині соціальних мотивів, що

свідчить про її тісний зв'язок із потребами визнання, самореалізації та впливу на інших. Водночас мотивація досягнень взаємодіє з іншими типами мотивації (біологічними, мотивацією афіліації, владою), а також перебуває під впливом зовнішніх чинників, таких як соціокультурний контекст, виховання, освіта та індивідуальні риси особистості.

Таким чином, мотивація досягнень виступає важливим чинником саморозвитку та соціальної активності людини, забезпечуючи її прагнення до реалізації власного потенціалу і підтримуючи високий рівень активності у досягненні особистісно значущих цілей.

Взаємодія мотивів успіху і мотивів уникнення невдач може мати як позитивний, так і негативний вплив на мотивацію досягнень. Дослідниця В.А. Семиченко підкреслює, що «людина, яка орієнтується на успіх, може бути більш активною та рішучою у досягненні своїх цілей» [30, с. 98]. Однак надмірна орієнтація на уникнення невдач може призвести до надмірної обережності, невпевненості і навіть відмови від ризикованих, але потенційно вигідних ситуацій.

Цікаво, що для деяких людей мотиви уникнення невдач можуть стати ключовими для їхнього успіху. Наприклад, у спортивній діяльності, де результати часто мають великі емоційні та соціальні наслідки, страх перед невдачею може стати сильним стимулом для досягнення високих результатів. Наприклад у праці Л. Арнаутової зазначено, що «для спортсменів успіх часто є результатом балансу між мотивацією досягнення та мотивацією уникнення невдач» [2, с. 69].

Таким чином, мотивація досягнень це внутрішнє прагнення людини досягати особистісно значущих цілей, долати труднощі та досягати високих результатів у різних сферах діяльності. Вона стимулює активність, спрямовану на успіх, самореалізацію та перевищення встановлених стандартів. Вона формується під впливом як внутрішніх особистісних факторів, так і зовнішніх соціокультурних умов. Дослідження показують, що мотивація досягнень є важливим чинником розвитку особистості, професійного зростання, навчальної

та спортивної успішності. Класичні й сучасні підходи наголошують на її ролі у подоланні труднощів, самореалізації та адаптації до змін. Таким чином, мотивація досягнення виступає рушійною силою активної діяльності та самовдосконалення людини.

1.2. Психологічні чинники формування мотивації досягнень у молоді

Мотивація досягнень є одним із ключових психологічних феноменів, що визначає прагнення молодої людини до успіху, самореалізації та визнання. Вона формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, а її розвиток у молодому віці має певну періодизацію.

На думку дослідників Л. Федоришиної, Р. Гладуна та Ю. Федоришина, мотиваційне середовище підприємства визначається як «сукупність умов, які сприяють або перешкоджають досягненню цілей працівниками» [36, с. 52]. Автори виділяють кілька видів мотиваційного середовища: підтримувальне, нейтральне та гальмує. Для науковців особливо важливим є підтримувальне середовище, яке забезпечує не лише матеріальну винагороду, але й моральне заохочення, наукову свободу, можливості для творчої реалізації та визнання результатів праці.

Організаційна культура також є важливим чинником мотивації. Як підкреслює У. Гуляк у дослідженні, присвяченому професійній мотивації військовослужбовців, організаційна культура сприяє формуванню почуття належності, значущості власної праці та довіри до колективу. Перенесення цих висновків у сферу наукової діяльності дозволяє стверджувати, що культура наукової установи, яка підтримує інновації, взаємоповагу та професійний розвиток, значною мірою впливає на мотивацію дослідників [7, с. 20].

Дослідження М. Білої та М. Реуцького доводить, що «мотивація досягнень у навчальній діяльності старшокласників тісно пов'язана з підтримкою з боку викладачів і однолітків» [4, с. 519]. Цей висновок можна екстраполювати на науковців: наявність конструктивного зворотного зв'язку,

обговорення ідей із колегами, залучення до спільних проєктів суттєво підсилюють внутрішню мотивацію до досягнень.

Також важливим є психологічний комфорт у колективі. Г. Гірняк і Л. Бабій зазначають, що «гармонізація психічних станів студентів відбувається за умов сприятливого соціального клімату» [6, с. 95]. У науковій сфері наявність довірливого середовища, взаємопідтримки й відчуття приналежності до наукової спільноти також сприяє зростанню мотивації дослідників.

Відобразимо на рис. 1.2 основні чинники, що впливають на мотивацію досягнень.

Рис.1.2. Психологічні чинники впливу на мотивацію досягнень у молоді [6, с. 96]

Згідно рис. 1.2 бачимо, що мотивація досягнень у молоді формується під впливом широкого комплексу психологічних чинників. Особистісні, соціальні, емоційні, когнітивні, ціннісно-сміслові аспекти, а також вікові та гендерні особливості взаємодіють між собою й безпосередньо впливають на розвиток внутрішньої мотивації. Вплив психологічних чинників відображає системний характер цього процесу, де кожен чинник не тільки окремо, а й у поєднанні з іншими визначає рівень прагнення до успіху. Двосторонні зв'язки підкреслюють динамічність і взаємозалежність елементів системи. Таким чином, мотивація досягнень постає як результат цілісного й багатовимірного впливу середовища, особистісних рис та когнітивно-емоційних процесів. У цьому контексті особливого значення набувають зовнішні чинники, серед яких ключову роль відіграє соціальне середовище.

Соціальне середовище — це сукупність умов, у яких особистість розвивається та функціонує: суспільні цінності, культурні норми, економічна ситуація, медіа та загальна соціальна атмосфера. Саме через соціальне середовище молодь отримує уявлення про те, що вважається значущим і престижним у суспільстві [11, с. 80]. Якщо суспільство високо цінує професійні досягнення, інноваційність і саморозвиток, у молодих людей формується прагнення відповідати цим очікуванням. Натомість в умовах соціальної нестабільності чи девіантних норм мотивація досягнень може слабшати або трансформуватися у прагнення до короточасних, менш конструктивних цілей.

На думку дослідників О. Ю. Міхеєвої та Л. М. Мищак, вплив родини є одним із найбільш стійких і тривалих чинників у процесі формування мотивації досягнень. Сімейне середовище задає первинний рівень амбіцій і ставлення до праці, успіху та невдачі. Батьківська підтримка, довіра до здібностей дитини, формування адекватної самооцінки сприяють розвитку внутрішньої мотивації та бажання досягати високих результатів. Натомість надмірна критика, завищені очікування або байдужість можуть породжувати страх перед помилками, уникання відповідальності або залежність від зовнішніх оцінок [20, с. 116].

Навчальний заклад як соціальний інститут відіграє вирішальну роль у соціалізації молоді та розвитку її мотиваційної сфери. Стиль викладання, система оцінювання, характер взаємодії з педагогами суттєво впливають на прагнення до навчальних і особистісних досягнень. Згідно тверджень дослідників Н.О. Агаркової та Т.С. Трухова: «підтримуюче, демократичне середовище, орієнтоване на розвиток індивідуальних здібностей, сприяє зростанню внутрішньої мотивації» [1, с. 39]. Натомість авторитарний підхід або орієнтація лише на зовнішні результати може призводити до поверхневого ставлення до навчання і формування лише зовнішньої мотивації — через страх покарання або прагнення до нагороди.

Однолітки також мають потужний вплив на мотивацію досягнень у молоді. Група ровесників виконує функцію соціального дзеркала, через яке молода людина оцінює себе, свої досягнення та невдачі. Позитивне середовище, де заохочуються успіхи, співпраця й взаємопідтримка, стимулює прагнення до розвитку й самореалізації [18, с. 122]. Водночас у групах, де панує конкуренція, знецінення досягнень або негативне ставлення до успішних членів, мотивація досягнень може знижуватися або набувати деформованих форм.

На нашу думку, зовнішні чинники психологічного впливу на мотивацію досягнень у молоді є багатоплановими та взаємопов'язаними. Вони можуть як стимулювати розвиток прагнення досягати високих результатів, так і гальмувати його за несприятливих умов. Важливу роль у цьому процесі відіграють і внутрішні чинники, які визначають, наскільки молода людина готова ставити перед собою високі цілі й наполегливо їх досягати. Серед основних внутрішніх детермінант мотивації виділяють самооцінку, рівень домагань та суб'єктивний контроль.

Самооцінка — це уявлення людини про власні можливості, якості та цінність. Вона виконує регулюючу функцію, впливаючи на вибір цілей, стратегію дій та оцінку власних результатів [14, с. 220]. Висока самооцінка сприяє впевненості у своїх силах і формує готовність братися за складні

завдання, долати труднощі, приймати виклики. Низька самооцінка, навпаки, часто призводить до зниження мотивації, уникання ситуацій, пов'язаних із ризиком невдачі, а інколи — до передчасної відмови від поставлених цілей.

На думку дослідників У. Б. Михайлишиного, І.Ю. Шмідзена та А.І. Малети, у дітей самооцінка формується переважно під впливом зовнішніх оцінок — від батьків, учителів, однолітків [18, с. 124]. На цьому етапі діти ще не мають сформованих критеріїв самостійного оцінювання себе, тому їхнє сприйняття власної цінності є нестійким, залежним від похвали чи критики. Самооцінка часто є емоційною і базується на окремих успіхах чи невдачах («Я хороший, бо отримав п'ятірку», або «Я поганий, бо мене насварили»).

У молодій людини (підлітковий і юнацький вік) відбувається активне самопізнання й пошук ідентичності. Самооцінка стає більш складною, включаючи не тільки зовнішні оцінки, а й внутрішні стандарти й ідеали. Молодь прагне визначити себе через порівняння з іншими, через досягнення у важливих для неї сферах (навчання, спорт, спілкування, творчість). Самооцінка тут часто емоційно нестабільна, суперечлива: прагнення до самоствердження чергується із сумнівами у власній значущості.

У дорослого самооцінка набуває більш стабільного, інтегрованого характеру. Вона формується на основі накопиченого життєвого досвіду, усвідомлення власних сильних і слабких сторін, досягнутих результатів. Доросла людина здатна самостійно оцінювати себе незалежно від зовнішньої думки, будуючи самооцінку на реалістичних підставах. Проте навіть у дорослому віці вона може змінюватися під впливом важливих життєвих подій (успіхи, поразки, зміна соціального статусу тощо) [29, с. 15].

Отже, відмінність полягає у ступені залежності від зовнішньої оцінки, емоційній стабільності та глибині самосприйняття. Чим старша людина, тим більш усвідомленою, стійкою і самостійною є її самооцінка.

Рівень домагань визначає ступінь складності цілей, які людина ставить перед собою. Він відображає внутрішню потребу досягати певних результатів, що сприймаються як особистісно значущі [36, с. 50]. Оптимальний рівень

домагань співвідноситься з реальними можливостями індивіда: він достатньо високий, щоб стимулювати розвиток, але водночас реалістичний, що дозволяє уникнути хронічних невдач. Занадто завищені або, навпаки, занижені домагання можуть гальмувати розвиток мотивації досягнень, спричиняючи фрустрацію чи пасивність.

На думку дослідників О. Ю. Яницька, О. В. Іванюта: «цілепокладання у молоді має свої характерні риси, пов'язані зі специфікою вікового розвитку. У цей період відбувається активне формування життєвих планів, професійних орієнтацій, особистісних і соціальних цілей» [43, с. 296]. Молоді люди часто ставлять перед собою амбітні, інколи нереалістичні цілі, прагнуть самореалізації та визнання. Цілепокладання може бути нестабільним — цілі змінюються під впливом нового досвіду, значущих людей або життєвих обставин. Водночас, саме у молодому віці закладаються навички довгострокового планування і формуються уявлення про успіх, шляхи його досягнення і власну відповідальність за результати. Ключові особливості полягають у орієнтації на особистісний ріст та самоствердження; високий рівень ідеалізму та очікувань; підвищена емоційність при виборі цілей; чутливість до зовнішньої оцінки і впливу авторитетів та схильність змінювати цілі залежно від досвіду невдач або успіху.

Ще одним внутрішнім чинником мотивації досягнень є суб'єктивний контроль — це переконання особистості щодо того, наскільки вона сама здатна впливати на події свого життя і досягати бажаних результатів. Дослідники виділяють внутрішній та зовнішній локус контролю [42, с. 66].

Внутрішній локус контролю — це переконання людини в тому, що її успіхи чи невдачі залежать переважно від її власних зусиль, рішень і дій, а не від зовнішніх обставин чи випадку. У молодому віці формування локусу контролю є надзвичайно важливим психологічним процесом, що визначає подальшу активність, відповідальність і цілеспрямованість особистості. Молоді люди з внутрішнім локусом контролю зазвичай:

вірять у свою здатність впливати на результати подій;

виявляють вищу активність у досягненні поставлених цілей;

краще долають труднощі й невдачі;

демонструють вищу мотивацію досягнень, оскільки бачать прямий зв'язок між своїми діями й успіхом [32, с. 174].

Зовнішній локус контролю означає переконання людини в тому, що її життєві події, успіхи чи невдачі залежать переважно від зовнішніх сил — випадку, долі, впливу інших людей, а не від власних зусиль. У молодому віці наявність зовнішнього локусу контролю має такі особливості:

молодь менше вірить у можливість самостійно змінювати обставини;

частіше схильна пояснювати свої успіхи або невдачі випадковістю, везінням чи діями інших;

демонструє знижену відповідальність за власні досягнення;

менш активно проявляє ініціативу у складних ситуаціях.

Мотивація досягнень у молоді не є сталою характеристикою — вона динамічно змінюється відповідно до етапів психологічного розвитку, змін особистісних потреб і соціальних умов. Умовно можна виділити кілька основних періодів розвитку мотивації досягнень у молодому віці (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Періодизація розвитку мотивації досягнень у молодому віці [24, с. 17]

Етап розвитку	Вікові межі	Особливості мотивації досягнень	Основні фактори впливу	Основні цілі
Рання юність	15–17 років	Залежність від зовнішньої оцінки; прагнення самоствердження через успіх	Сім'я, школа, однолітки	Отримання визнання, підвищення самооцінки
Старша юність	18–21 рік	Зростання самостійності у постановці цілей; усвідомлення ролі власних зусиль	Освітнє середовище, перший професійний досвід	Формування професійних та життєвих орієнтирів
Ранній етап молодості	22–25 років	Стабілізація внутрішньої мотивації; прагнення самореалізації	Робота, партнерські стосунки, самостійне життя	Досягнення кар'єрних і особистісних цілей

Згідно табл.1.1, періодизація розвитку мотивації досягнень у молодому віці відображає поступовий перехід від зовнішньої залежності до внутрішньої самостійності. У ранній юності провідним є прагнення до визнання через оцінку з боку значущих оточуючих. У старшій юності мотивація зміщується на самостійне цілепокладання та професійне самовизначення. На ранньому етапі молодості домінує прагнення до самореалізації та досягнення особистісно важливих цілей.

Результати дослідження показують, що мотивація досягнень у молоді формується під впливом різноманітних психологічних чинників, серед яких важливими є особистісні, соціальні, емоційні та когнітивні аспекти. Взаємодія внутрішніх та зовнішніх факторів створює складне мотиваційне середовище, яке включає підтримувальне, нейтральне та гальмуюче оточення. Вплив родини, навчального закладу, соціального середовища та однолітків визначає рівень прагнення молоді людини до досягнення успіху. Важливими внутрішніми чинниками є самооцінка та рівень домагань, які суттєво впливають на процес цілепокладання та готовність досягати поставлених цілей. Таким чином, мотивація досягнень є результатом комплексного і динамічного процесу, в якому важливу роль відіграє соціальна підтримка та емоційна стабільність особистості.

1.3. Вплив соціально-культурних та індивідуальних особливостей на мотивацію досягнень

Мотивація досягнень є однією з основних рушійних сил, що спонукають людей до реалізації своїх цілей, особливо у сфері професійної діяльності та особистісного розвитку. Вона відображає внутрішній стимул до досягнення високих результатів, що пов'язано з бажанням самореалізації, визнання та успіху. На мотивацію досягнень значно впливають як соціально-культурні, так і індивідуальні особливості особистості.

Соціально-культурні особливості, як правило, визначають поведінкові норми та цінності, що є спільними для певної соціальної групи або культури. У різних культурах існують різні підходи до оцінки досягнень і успіху. Наприклад, у західних культурах акцент часто ставиться на індивідуальні досягнення, самостійність і прагнення до особистого успіху, що заохочує людей досягати високих результатів у роботі або навчанні. Однак у колективістських культурах, як-от в Азії, значення мають соціальні відносини та колективний успіх, тому мотивація до досягнень може бути орієнтована на досягнення результатів, корисних для групи або спільноти [18, с. 125].

Завдяки соціальному середовищу люди набувають певних установок та моделей поведінки, які впливають на їхнє сприйняття досягнень. У суспільствах з високим рівнем соціальної підтримки та заохочення до особистісного розвитку люди можуть відчувати більший стимул для самореалізації. Наприклад, в країнах, де існують розвинені програми підтримки освіти, інновацій та розвитку кар'єри, люди мають більші шанси досягати великих професійних результатів, оскільки їх підтримує культура інвестицій у знання та навички [21, с. 229].

Індивідуальні особливості, такі як особистісні риси, психологічні характеристики, потреби та бажання, також суттєво впливають на мотивацію досягнень. Одним з ключових аспектів є самооцінка особистості. Люди з високою самооцінкою зазвичай вірять у свої сили та прагнуть досягти високих результатів, оскільки вони переконані в своїх здібностях. У той же час, люди з низькою самооцінкою можуть сумніватися у своїх можливостях, що значно знижує їх мотивацію.

Також важливим індивідуальним фактором є рівень амбіцій. Люди з високими амбіціями зазвичай намагаються досягти великих цілей і ставлять перед собою серйозні виклики. Така мотивація часто супроводжується прагненням до конкурентної переваги та постійного покращення результатів. Однак, якщо амбіції не відповідають реальним можливостям, це може призвести до розчарувань і зниження мотивації через невдачі [14, с. 230].

Однією з важливих теорій, яка описує мотивацію, є теорія потреб за Абрахамом Маслоу. Згідно з цією теорією, потреби людини організуються у вигляді піраміди, де базові потреби (фізіологічні та безпека) повинні бути задоволені перш, ніж людина зможе прагнути до більш високих потреб, таких як самовираження та досягнення. Таким чином, індивідуальні мотиваційні чинники можуть варіюватися в залежності від того, на якому рівні цієї піраміди знаходиться особистість [49].

Соціально-культурні та індивідуальні особливості не існують окремо, а взаємодіють між собою, утворюючи складну мережу факторів, що впливають на мотивацію. Наприклад, культурні норми можуть посилювати або ослаблювати індивідуальні риси. У суспільствах, де індивідуалізм є домінуючим, особисті амбіції можуть отримати сильний соціальний стимул. Водночас у культурах з акцентом на колективізм, індивідуальні прагнення можуть бути спрямовані на досягнення соціально значущих цілей.

З іншого боку, індивідуальні характеристики, такі як здатність до саморегуляції та рішучість, можуть допомогти людині адаптуватися до вимог соціального середовища та успішно реалізувати свої цілі. Людина може, наприклад, спиратися на свої внутрішні переконання та риси, щоб подолати соціальні чи культурні бар'єри.

Мотивація досягнень є результатом складної взаємодії соціально-культурних і індивідуальних факторів. Важливою частиною цього процесу є культура успіху, суспільні цінності, а також економічні умови, в яких перебуває особистість [23, с. 190].

Культура успіху відіграє важливу роль у формуванні мотивації досягнень. Вона визначає, як суспільство ставиться до успіху, досягнень і невдач. У деяких культурах успіх вважається результатом індивідуальних зусиль і цілеспрямованості, тоді як у інших—важливими є колективні досягнення та підтримка оточення.

У західних культурах, зокрема в США, існує сильна традиція «американської мрії», де успіх асоціюється з індивідуальною ініціативою,

працьовитістю та прагненням до самовдосконалення. Це сприяє тому, що люди в таких культурах більш схильні до ризику, прагнення до досягнень, а також схильні до конкуренції. Водночас у культурах, де панує колективізм (наприклад, в деяких азіатських країнах), на перший план виходять спільні досягнення, і мотивація досягнень часто пов'язана з потребою виконувати завдання на благо громади чи родини.

Суспільні цінності також мають значний вплив на мотивацію досягнень. Вони формують уявлення про те, що є важливим, а що—ні. Якщо в суспільстві високо цінується матеріальний добробут, соціальний статус та індивідуальний успіх, то мотивація досягнень спрямована на досягнення саме таких цілей. З іншого боку, в суспільствах, де більше акцентується на колективізмі, взаємопідтримці та спільних досягненнях, мотивація досягнень може бути менш індивідуалістичною та більше орієнтованою на групові інтереси [11, с. 78].

У суспільствах, де традиційно домінують патріархальні цінності, жінки, наприклад, можуть стикатися з більшими обмеженнями у прагненні досягти успіху через культурні стереотипи та соціальні очікування. Водночас в суспільствах, де роль жінки не обмежена ідеологічними стереотипами, мотивація досягнень жінок може бути такою ж сильною, як і у чоловіків.

Економічні умови можуть значно впливати на мотивацію досягнень. В умовах високої економічної стабільності та розвиненої інфраструктури люди зазвичай мають більше можливостей для реалізації своїх планів і досягнення успіху. Вони мають доступ до освіти, ресурсів і можливість створювати бізнес чи кар'єру. У таких умовах мотивація досягнень може бути спрямована на досягнення високих індивідуальних цілей і прагнення до самореалізації [10, с. 90].

З іншого боку, в економічно нестабільних країнах, де є дефіцит ресурсів, люди часто орієнтуються на виживання та забезпечення своїх базових потреб. У таких умовах мотивація досягнень може бути зосереджена не стільки на кар'єрному рості чи досягненні високих соціальних статусів, скільки на

задоволенні первинних потреб, що часто визначається зовнішніми економічними умовами [6, с. 95].

Окрім соціально-культурних факторів, важливу роль у мотивації досягнень відіграють індивідуальні особливості, такі як особистісні орієнтації, цінності та психічні характеристики. Люди з високим рівнем самооцінки та внутрішньої мотивації можуть більше прагнути до досягнення успіху, незважаючи на зовнішні обмеження або труднощі. Індивідуальні відмінності в темпераменті, самоорганізації та ставленні до ризику також можуть впливати на характер мотивації досягнень.

Мотивація досягнень не є результатом лише індивідуальних зусиль чи внутрішніх прагнень. Вона формується під впливом багатьох соціально-культурних факторів, таких як культура успіху, суспільні цінності та економічні умови. Ці фактори можуть визначати, як особистості з різних груп реагують на завдання, цілі та виклики, з якими вони стикаються в житті, а також їхні погляди на успіх і досягнення [8, с. 97].

Гендер відіграє значну роль у формуванні мотивації досягнень, оскільки соціальні стереотипи та культурні очікування щодо ролей чоловіків і жінок можуть впливати на їхнє ставлення до успіху та досягнень. Традиційно в багатьох культурах існують різні стандарти успіху для чоловіків і жінок, що може позначатися на мотивації досягнень.

У традиційних суспільствах чоловікам часто приписується роль головних здобувачів, що змушує їх зосереджуватися на досягненні високого соціального статусу та матеріального добробуту. Мотивація досягнень у чоловіків часто орієнтована на кар'єрний ріст, конкуренцію, досягнення в бізнесі, науці чи спорті. У більшості західних суспільств чоловіки стимулюються до досягнення цілей через зовнішній мотиватор, такий як гроші, влада чи престиж [10, с. 190].

Для жінок традиційно притаманне сильніше соціальне очікування щодо ролі в родині та домашньому житті. Це може створювати додаткові бар'єри для мотивації досягнень у професійній сфері, оскільки жінки часто зіштовхуються з подвійними стандартами: з одного боку, вони повинні досягати успіху на

роботі, а з іншого — виконувати традиційні обов'язки в сім'ї. Однак у сучасному світі жінки все більше прагнуть досягнень у професійній діяльності, і їх мотивація може бути спрямована не тільки на кар'єрний успіх, а й на самоактуалізацію, інтелектуальне зростання та створення позитивного впливу в суспільстві.

Етнічна належність також може мати важливий вплив на мотивацію досягнень. Соціальні стереотипи, історичний контекст та культурні особливості можуть визначати, які цілі вважаються важливими для людей певної етнічної групи.

Люди, що належать до етнічних меншин або є іммігрантами, часто зустрічаються з додатковими труднощами на шляху до успіху, такими як дискримінація або соціальна ізоляція. Це може вплинути на їхню мотивацію досягнень, оскільки вони можуть бути змушені працювати значно важче, щоб довести свою здатність досягати успіху в умовах соціальної нерівності. Для таких людей мотивація може бути пов'язана з бажанням здобути повагу, соціальне визнання та успіх у боротьбі з бар'єрами [12, с. 45].

В окремих етнічних групах мотивація досягнень може бути спрямована на підтримку сімейних цінностей або колективних досягнень, а не лише на індивідуальний успіх. Наприклад, у культурах, де акцент робиться на колективізм, люди можуть бути мотивовані досягненнями, що приносять користь родині або громадам, а не лише їх особистому розвитку чи кар'єрному росту.

Соціальний статус і належність до певної соціальної групи мають вирішальне значення для мотивації досягнень. Люди з різних соціальних шарів можуть мати різні можливості для самореалізації та доступ до ресурсів, що впливає на їхню мотивацію [15, с. 230].

Люди, які належать до соціально вищих класів і мають доступ до освіти, фінансових ресурсів і кар'єрних можливостей, часто мають більш високий рівень мотивації досягнень. Їхнє прагнення до успіху може бути орієнтоване на професійний розвиток, особистісну самореалізацію та покращення свого

соціального статусу. Вони частіше орієнтуються на досягнення складних цілей, які потребують інтелектуальних зусиль і стратегічного мислення.

Представники менш заможних верств суспільства часто стикаються з обмеженнями у доступі до ресурсів і можливостей для досягнення високих цілей. Їхня мотивація може бути зосереджена на задоволенні базових потреб, таких як забезпечення себе та своєї родини, а також на досягненні стабільності в умовах економічної невизначеності. Водночас, якщо є доступ до освіти та можливість для соціального підвищення, такі люди можуть бути мотивовані досягати успіху на інтелектуальному чи професійному рівні [16, с. 58].

Таким чином, дослідження впливу соціально-культурних та індивідуальних особливостей на мотивацію досягнень показало, що мотивація досягнень є складним процесом, що визначається як соціально-культурними факторами (цінності, норми, економічні умови), так і індивідуальними рисами особистості, зокрема самооцінкою, амбіціями та рівнем внутрішньої мотивації. У культурах, орієнтованих на індивідуалізм, люди зазвичай орієнтуються на особисті досягнення, в той час як у культурах з колективістськими цінностями мотивація часто спрямована на успіх групи чи громади. Високий рівень самооцінки та амбіцій є важливими факторами, що стимулюють мотивацію досягнень, проте занадто великі амбіції без реалістичних можливостей можуть призвести до розчарувань. Гендерні стереотипи та соціальні очікування можуть обмежувати мотивацію досягнень, особливо для жінок у традиційних суспільствах, але сучасні тенденції показують зростаючу мотивацію жінок до професійного розвитку.

1.4. Сучасні тенденції в мотивації досягнень молоді в умовах глобальних змін

Мотивація досягнень є важливим аспектом формування особистості, особливо в умовах швидких глобальних змін. Молодь, яка знаходиться на перехресті розвитку, має велику кількість можливостей і викликів, що

впливають на її прагнення досягати мети. У цьому контексті суттєвий вплив на мотивацію молодих людей мають такі фактори, як цифровізація, соціальні мережі та інформаційне середовище, що змінюють способи взаємодії, навчання та досягнення результатів.

Цифровізація стала основним чинником, що змінює життя сучасної молоді. З одного боку, вона відкриває безмежні можливості для навчання, професійного розвитку та кар'єрного росту. Молодь має доступ до онлайн-курсів, відеоуроків, платформ для самонавчання та коучингу, що дозволяє розвивати нові навички та досягати успіхів у різних сферах. Цифрові технології дають змогу більш оперативно реагувати на зміни в умовах глобалізації, швидше адаптуватися до нових вимог та активно змінювати власний стиль життя і роботи [19, с. 120].

Проте є й негативні аспекти. Безліч інформації, яку отримує молодь через цифрові платформи, може призвести до перевантаження й розгубленості, що інколи знижує ефективність мотивації. Окрім того, швидкий темп змін і високий рівень конкуренції в онлайн-просторі можуть викликати стрес, що змушує молодих людей порівнювати свої досягнення з іншими і ставити надмірно високі стандарти [23, с. 203].

Соціальні мережі мають значний вплив на формування мотивації сучасної молоді. З одного боку, вони сприяють розвитку зв'язків, створенню спільнот за інтересами та надають можливість обміну ідеями і досвідом. Багато молодих людей активно використовують соціальні мережі для пошуку натхнення, побудови особистих брендів і досягнення професійних цілей.

Але соціальні мережі також мають негативний вплив, створюючи ілюзію успіху. Культ «ідеального життя» часто домінує в соціальних медіа, де люди публікують лише свої найкращі моменти. Це може породжувати відчуття невідповідності власного життя і досягнень до стандартів, представлених в інтернет-просторі, що негативно впливає на мотивацію та самооцінку.

Інформаційне середовище відіграє важливу роль у формуванні мотивації молоді. Постійний потік новин, тенденцій, трендів і важливих подій змушує

молодих людей постійно тримати руку на пульсі змін. Однак, зростаюче число суперечливих та часто не перевірених інформаційних джерел може створити дезорієнтацію й змушує молодь втрачати орієнтири у житті та мотивації.

Водночас, в умовах глобальних змін молодь все більше орієнтується на соціальну відповідальність і бажання змінити світ. Тренди на екологічну свідомість, сталий розвиток, права людини та цифрові інновації формують нові ідеали та мотиви для досягнень. Інформаційне середовище, в якому важливі питання соціальної справедливості, може надихати молодь на досягнення не лише індивідуальних цілей, але й великих суспільних змін [28, с. 100].

Для того, щоб мотивація була стійкою та ефективною, необхідно працювати не лише над досягненням особистих цілей, але й над підтримкою психологічного здоров'я, розвитком критичного мислення та здатності адаптуватися до постійно змінюваного світу. Важливо, щоб молодь мала змогу не лише використовувати сучасні технології, але й вчитися на їх основі знаходити баланс між досягненням власних цілей та справжнім внутрішнім задоволенням від процесу.

До нещодавнього часу успіх для багатьох людей асоціювався з матеріальними досягненнями: великий будинок, престижна робота, автомобіль і фінансова стабільність. Однак, з розвитком цифрових технологій та доступом до нових медіа, молодь почала переглядати ці цінності. Сучасні ідеали успіху часто фокусуються на самореалізації, внутрішньому розвитку та соціальних досягненнях. Молоді люди дедалі більше прагнуть досягати успіху в таких сферах, як творчість, інтелектуальний розвиток, емоційне благополуччя, а також у створенні позитивного соціального впливу.

Значну роль у формуванні нових ідеалів успіху відіграє екологічна свідомість і сталий розвиток. Сучасна молодь дедалі частіше ставить перед собою цілі, які не обмежуються особистим добробутом, але включають і суспільні та екологічні проблеми [35, с. 284]. Вони прагнуть досягати успіху через реалізацію проектів, що сприяють захисту довкілля, рівності, правам людини, а також розвитку соціальних ініціатив. Багато молодих людей

обирають кар'єри в організаціях, які займаються сталим розвитком, благодійністю або займаються питаннями збереження природи.

Цифровізація і розвиток інтернет-простору дозволяють молодим людям самостійно створювати свій контент, виражати власні думки і креативність, що стало новим ідеалом для багатьох. Молодь почала визначати свій успіх через створення власних брендів, стартапів, а також через здатність генерувати нові ідеї та інновації. У цьому контексті не лише фінансовий результат стає важливим, але й можливість реалізувати свої творчі здібності, змінювати галузі і впливати на культурні тренди. Успіх для них — це здатність проявити себе в нових сферах, зокрема через соціальні мережі, платформи для блогерів і контент-креаторів [39, с. 90].

Традиційно успіх вважався результатом важкої праці та професійного зростання, але сьогодні багато молодих людей починають оцінювати успіх через досягнення балансу між професійним життям і особистим. Молодь все більше шукає можливості для реалізації своїх особистих інтересів, хобі, подорожей і розвитку, не обмежуючи це лише кар'єрними досягненнями. Відмова від концепції постійного «погоні за кар'єрою» призводить до того, що новий ідеал успіху — це здатність знайти гармонію, приділяти увагу фізичному та психічному здоров'ю, підтримувати важливі стосунки та мати час для самопізнання.

Однією з важливих характеристик сучасної молоді є акцент на ментальному здоров'ї та особистісному розвитку. Ідеали успіху все більше орієнтовані на емоційну та психологічну рівновагу. Молоді люди починають розуміти важливість ментального здоров'я, самоприйняття і здатності справлятися зі стресом та іншими психологічними труднощами. Тому успіх уже не визначається лише зовнішніми досягненнями, а й здатністю піклуватися про себе, зберігати внутрішню рівновагу та бути відкритими до розвитку [44, с. 62].

Соціальні мережі стали важливим інструментом для формування уявлень про успіх у сучасної молоді. З одного боку, соціальні мережі створюють можливості для самовираження, поширення власних ідей і досвіду. З іншого

боку, вони можуть призводити до розвитку культури порівняння та «цифрових ідеалів», коли молодь намагається відповідати певним стандартам, які нав'язуються через соціальні платформи. Таким чином, сучасні ідеали успіху включають в себе не лише фінансову або соціальну реалізацію, але й здатність зберігати свою автентичність у цифровому просторі [42, с. 67].

Війна, як найбільший соціальний та гуманітарний виклик, значно змінює мотиваційні стратегії на всіх рівнях. У кризових ситуаціях, що виникають під час війни, мотивація часто зосереджується на виживанні, безпеці та захисті близьких. Це може привести до змін у соціальних пріоритетах, де матеріальні блага відходять на другий план, а основними факторами мотивації стають особисте та колективне самозбереження, взаємопідтримка та патріотизм [].

У країнах, що переживають війну, мотивація також може трансформуватися в прагнення до спільної мети — перемоги. Люди здатні виявляти великий рівень стійкості та єдності, коли мають спільний ворог і чітку мету. В таких умовах на перший план виходить потреба у колективній мобілізації ресурсів, активна участь у волонтерських ініціативах, підтримка армії та національних інтересів.

Водночас війна може викликати і кризу мотивації у зв'язку з посттравматичними стресовими розладами (ПТСР) та іншими психологічними травмами. У цьому випадку, мотиваційні стратегії орієнтуються на відновлення психологічного здоров'я, допомогу людям, які пережили травму, і повернення до нормального життя. В таких умовах важливим стає розвиток соціальних програм, спрямованих на підтримку морального духу, стабільність та впевненість у майбутньому.

Пандемія COVID-19 стала глобальним викликом, що радикально змінив мотиваційні стратегії, зокрема у сфері роботи та освіти. Основним впливом пандемії стало соціальне дистанціювання, перехід на дистанційну роботу та навчання, що вимагає від людей нових підходів до самоорганізації, самодисципліни та мотивації для досягнення поставлених цілей у обмежених умовах [40, с. 28].

Одна з найбільших змін — це перенесення акценту на внутрішню мотивацію. Оскільки багато людей втратили звичний соціальний контекст і контакт із колегами, то важливо стало не тільки працювати ефективно, але й підтримувати особисту ініціативу. У цей період зросла потреба в самовдосконаленні, розвитку нових навичок та здатності адаптуватися до нових умов. Крім того, пандемія внесла зміни в робочі стратегії та бізнес-організації, де фокус перемістився на гнучкість, здоров'я та благополуччя співробітників [1]. Для багатьох компаній важливими стали стратегічні рішення щодо підтримки співробітників у кризових умовах через гнучкі графіки роботи, розвиток психологічної підтримки та створення сприятливих умов для балансування роботи і особистого життя.

Отже, сучасні тенденції в мотивації досягнень молоді формуються під впливом глобальних змін, таких як цифровізація, соціальні мережі та світові кризи. Ці фактори значно змінюють підходи до успіху, цілей та самореалізації молодих людей. Відобразимо в табл. 1.2 позитивні та негативні аспекти, що визначають мотиваційні стратегії молоді в умовах швидко змінюваного світу.

Таблиця 1.2 – Позитивні та негативні аспекти сучасних тенденцій в мотивації досягнень молоді в умовах глобальних змін [35, с. 284]

Тенденція	Позитивні аспекти	Негативні аспекти
1	2	3
Цифровізація та технології	<ul style="list-style-type: none"> - Збільшення доступу до освіти та кар'єрних можливостей через онлайн-ресурси. - Розвиток нових професій і стартапів. - Зручність у взаємодії через цифрові платформи. 	<ul style="list-style-type: none"> - Залежність від технологій і ризик цифрового вигорання. - Втрата особистого контакту, ізоляція. - Зростання кіберзлочинності та безпеки даних.
Індивідуалізація мотивації	<ul style="list-style-type: none"> - Підвищення значення особистих цілей і самовираження. - Можливість обирати власні шляхи розвитку. - Створення інноваційних рішень. 	<ul style="list-style-type: none"> - Збільшення соціальної ізоляції, порівняння з іншими через соціальні мережі. - Відсутність колективного духу і співпраці.

Продовження табл. 1.2

1	2	3
Нова ієрархія цінностей успіху	<ul style="list-style-type: none"> - Більше уваги до екології, соціальної відповідальності та сталого розвитку. - Фокус на самопізнанні та гармонії. - Визнання важливості моральних цінностей. 	<ul style="list-style-type: none"> - Втрата традиційних уявлень про успіх і стійкість. - Невизначеність у цілях, що може призводити до відсутності чітких орієнтирів для досягнення успіху.
Соціальна активність і волонтерство	<ul style="list-style-type: none"> - Зростаюча роль молоді в соціальних ініціативах і допомозі іншим. - Розвиток співчуття та солідарності. - Можливість брати участь у важливих змінах у суспільстві. 	<ul style="list-style-type: none"> - Високий емоційний і психологічний стрес через надмірну участь у кризових ситуаціях. - Підвищена відповідальність може стати тягарем.
Психологічне здоров'я та емоційна стійкість	<ul style="list-style-type: none"> - Збільшення усвідомлення важливості психічного здоров'я. - Зниження стигматизації психічних захворювань. - Розвиток ресурсів для емоційного відновлення. 	<ul style="list-style-type: none"> - Висока тривожність і стрес, що можуть призвести до депресії чи тривожних розладів. - Переосмислення життя може створювати додаткові психологічні труднощі.
Глобальні виклики та сталий розвиток	<ul style="list-style-type: none"> - Мотивація до участі в екологічних ініціативах та вирішенні глобальних проблем. - Формування більш відповідального ставлення до планети. 	<ul style="list-style-type: none"> - Підвищена тривожність через масштабні глобальні проблеми (зміни клімату, екологічна криза). - Відчуття безсилля в боротьбі з глобальними викликами.
Натхнення через ролі моделі та інфлюенсерів	<ul style="list-style-type: none"> - Можливість отримати натхнення від успішних людей та лідерів думок. - Формування нових орієнтирів і кращих практик. 	<ul style="list-style-type: none"> - Нереалістичні стандарти успіху, що можуть привести до порівняння з іншими. - Залежність від популярних фігур може призвести до втрати власної ідентичності.
Інтеркультурний обмін і глобальне громадянство	<ul style="list-style-type: none"> - Розширення кругозору та розвиток глобального мислення. - Можливість брати участь у міжкультурних обмінах та ініціативах. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ризик культурного маргіналізації, втрата локальних традицій. - Проблеми з інтеграцією в нові культурні контексти та середовища.

Згідно табл. 1.2, Сучасні тенденції в мотивації молоді в умовах глобальних змін демонструють як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, технологічні інновації, індивідуалізація мотивації та зростаюча соціальна

активність відкривають нові можливості для розвитку та самовираження молоді. З іншого боку, ці зміни супроводжуються викликами, такими як стрес, емоційна нестабільність та соціальна ізоляція. Глобальні проблеми, такі як зміни клімату та соціальні кризи, додають додаткових труднощів, але також мотивують до активної участі у вирішенні актуальних проблем. Важливо знайти баланс між особистими досягненнями та соціальною відповідальністю, розвиваючи стійкість до викликів і негативних аспектів сучасного світу.

Таким чином, сучасні тенденції в мотивації досягнень молоді у умовах глобальних змін показують, що мотивація є багатограним процесом, що залежить від технологічних, соціальних та економічних чинників. Цифровізація та соціальні мережі відкривають нові можливості для саморозвитку та професійного зростання, проте також створюють нові виклики, зокрема через перевантаження інформацією та соціальне порівняння. Водночас соціальна відповідальність та прагнення до сталого розвитку стають важливими елементами мотиваційних стратегій сучасної молоді. Молодь дедалі більше орієнтується на особистісний розвиток та емоційну стабільність, вважаючи успіх не лише матеріальним досягненням, а й гармонією між професійним життям і внутрішнім самопочуттям. В умовах глобальних криз, таких як війна та пандемія, мотивація змінюється: зосереджується на психологічному здоров'ї, адаптації до нових реалій та розвитку соціальних ініціатив. Зокрема, пандемія COVID-19 продемонструвала важливість гнучкості та підтримки внутрішньої мотивації у віддаленому режимі роботи та навчання. Загалом, ці тенденції свідчать про поступовий перехід від матеріальних цінностей до більш глибоких внутрішніх досягнень, що відповідають вимогам часу.

Висновки до першого розділу

За результатами проведеного теоретичного аналізу психологічних особливостей мотивації досягнень сучасної молоді, сформовано наступні висновки:

1. У результаті теоретичного аналізу мотивації досягнень у психології було встановлено, що поняття мотивації досягнень включає в себе два основні мотиви: мотиви успіху та мотиви уникнення невдач. Це дозволяє краще зрозуміти механізми, які впливають на поведінку молоді, орієнтуючи її на досягнення високих результатів чи на уникнення провалів.

2. Психологічні чинники, що формують мотивацію досягнень у молоді, визначаються як внутрішні (самооцінка, рівень домагань, суб'єктивний контроль) та зовнішні (вплив соціального середовища, родини, навчального закладу та однолітків). Це дозволяє ідентифікувати основні фактори, які підтримують чи знижують мотивацію молоді досягати своїх цілей.

3. Важливим аспектом мотивації досягнень є вплив соціально-культурних та індивідуальних особливостей, таких як культура успіху, суспільні цінності, економічні умови, а також особистісні якості (відповідальність, ініціативність, прагнення до самореалізації). Ці фактори значною мірою визначають стратегічні орієнтації молоді на досягнення успіху.

4. Сучасні тенденції в мотивації досягнень молоді під впливом глобальних змін, таких як цифровізація, соціальні мережі та інформаційне середовище, створюють нові ідеали та цілі успіху. Водночас, соціальні, економічні та політичні кризи, зокрема війна та пандемії, можуть змінювати мотиваційні стратегії молоді, вносячи нестабільність у її орієнтацію на досягнення.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У розділі 2 буде розглянуто методологічні основи дослідження психологічних особливостей мотивації досягнень сучасної молоді. Перш за все, буде здійснено огляд та обґрунтування вибору методик, що використовуватимуться для емпіричного дослідження. Далі буде детально представлено три основні методики: діагностика рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера, методика визначення рівня соціальної фрустрації Л. Вассермана в модифікації В. Бойко, а також методика «Діагностика мотивації до уникнення невдач» Т. Елерс. Кожна з цих методик є важливою для вивчення специфічних аспектів мотивації досягнень та дозволить отримати всебічну картину психоемоційних особливостей молоді в контексті їх прагнень до успіху.

2.1. Огляд та обґрунтування методик емпіричного дослідження

У сучасному суспільстві мотивація досягнень виступає ключовим чинником особистісного розвитку молоді, її професійної самореалізації та соціальної адаптації. Психологічне вивчення мотивації досягнень дає змогу не лише зрозуміти внутрішні рушійні сили індивіда, а й виявити ті зовнішні умови, що сприяють або перешкоджають реалізації потенціалу молодої людини. Емпіричне дослідження цієї проблематики вимагає чіткої методологічної основи, що визначає вибір відповідних методів, технік, інструментарію та способів інтерпретації результатів.

У центрі методології вивчення мотивації досягнень перебуває діяльнісний, особистісно-орієнтований і мотиваційний підходи. Діяльнісний підхід передбачає розгляд мотивації як системоутворювального чинника діяльності, що визначає цілі, способи та ефективність досягнення результатів. Особистісно-орієнтований підхід акцентує увагу на індивідуальних

відмінностях у мотиваційній сфері, зокрема на внутрішніх потребах, цінностях, прагненнях, установках. Мотиваційний підхід зосереджується на структурі мотивації: домінантності потреб досягнення успіху, уникнення невдач, самореалізації, соціального визнання тощо [28, с. 104].

Емпіричне дослідження мотиваційної сфери молоді потребує використання комплексу методів, серед яких провідними є психодіагностичні методики, опитування, спостереження, а також методи кількісного та якісного аналізу даних. Власні або апробовані анкети дозволяють виявити суб'єктивне сприйняття молоддю власних цілей, цінностей, уявлень про успіх та шляхи його досягнення. Неформальне чи структуроване спостереження за поведінкою молоді в умовах навчальної чи професійної діяльності дає змогу отримати дані про реальні прояви досягальних мотивів.

У аспекті молоді, доцільним є використання методів контент-аналізу: аналіз самозвітів, творів, есе чи постів у соціальних мережах дозволяє оцінити рівень орієнтації на досягнення, ставлення до успіху, невдач, конкуренції. Або створення ситуацій досягнення або змагання, в яких фіксуються емоційні реакції, поведінкові стратегії, рішення у стані невизначеності.

Використання кореляційного, факторного, кластерного аналізу дозволяє виявити зв'язки між мотиваційними характеристиками та іншими змінними — самооцінкою, рівнем тривожності, типом темпераменту, соціальним середовищем [34, с. 33].

Дослідження мотивації досягнень серед молоді має враховувати вікові та соціокультурні особливості цієї групи. Молодь (особливо віком 16–25 років) перебуває на етапі активного формування особистісної ідентичності, професійного самовизначення, підвищеної чутливості до впливів соціального середовища та ЗМІ. Тому мотивація досягнення може носити ситуативний, нестійкий характер, що потребує повторного вимірювання або застосування лонгітюдного підходу [3, с. 145].

Методи емпіричного дослідження психологічних особливостей мотивації досягнень сучасної молоді повинні базуватися на глибокому розумінні

теоретичних основ і дотриманні наукової методології. Комплексне застосування кількісних і якісних методів дозволяє отримати багатовимірне уявлення про мотиви, цінності та поведінкові стратегії молоді, а також визначити чинники, що сприяють розвитку мотивації досягнення. Результати таких досліджень мають важливе значення для освітньої, професійної, соціальної політики та індивідуального психологічного супроводу молоді людини в процесі її становлення та самореалізації.

Відобразимо на рис. 2.1 структуру дослідження психологічних особливостей мотивації досягнень сучасної молоді.

Рис.2.1. Методи та методологія емпіричного дослідження психологічних особливостей мотивації досягнень сучасної молоді [складено автором]

Розроблена схема дослідження є цілісною, методологічно виваженою та практично придатною для глибокого аналізу мотивації досягнень молоді. Вона поєднує міждисциплінарні підходи, послідовну логіку дослідницьких етапів та надійний інструментарій, що забезпечує високу валідність і наукову достовірність отриманих результатів.

Методологічна база включає системний, особистісний, діяльнісний, віковий, соціально-психологічний, крос-культурний та гендерний підходи, що забезпечує глибину та багатовимірність аналізу. Визначені етапи дослідження — від теоретичного аналізу до інтерпретації даних — дозволяють послідовно й логічно організувати емпіричне вивчення. У роботі застосовано різні методи збору даних: психодіагностика, анкетування, інтерв'ю, експеримент, спостереження, статистична обробка. Окремо відзначено використання спеціалізованих методик, таких як діагностика РСК Дж. Роттера, дослідження соціальної фрустрації та шкала Елерса, що спрямовані на глибинне вивчення мотиваційних механізмів.

Вибір комплексу методик зумовлений потребою комплексного вивчення психологічних чинників мотивації досягнень сучасної молоді. Методика РСК Дж. Роттера дозволяє оцінити локус контролю – важливу характеристику, що впливає на віру в здатність досягати цілей. Внутрішній локус контролю, як правило, корелює з високою мотивацією досягнення. Методика діагностики рівня соціальної фрустрації (Вассерман–Бойко) дозволяє виявити, як молода людина реагує на соціальні бар'єри, що можуть заважати досягненню результатів. Високий рівень фрустрації може знижувати мотиваційні установки. Методика Т. Елерса діагностує саме домінування мотивації досягнення успіху чи уникнення невдач, що є безпосереднім ядром досліджуваного феномена. Об'єднання цих методик дозволяє не лише оцінити рівень мотивації, а й з'ясувати глибинні психологічні механізми, що її визначають. Такий комплекс забезпечує глибину аналізу та підвищує надійність результатів.

Емпіричне дослідження займає важливе місце в наукових пошуках, оскільки базується на зборі даних безпосередньо з реального світу через

спостереження, експерименти або інші методи. Методи емпіричного дослідження є основними інструментами науковців, що дозволяють встановити факти, перевірити гіпотези та зробити висновки на основі об'єктивних даних. Огляд основних методик емпіричного дослідження дозволяє зрозуміти, як проводяться наукові дослідження, а також обґрунтувати вибір конкретних методів залежно від предмету і цілей дослідження.

Вибір методики для емпіричного дослідження залежить від мети дослідження, предмету вивчення, а також від ресурсів, які є у дослідника. Наприклад, якщо метою є вивчення широких соціальних явищ серед великої групи людей, найбільш доцільним буде використання опитувань. Для глибокого аналізу причинно-наслідкових зв'язків підходить експеримент. У разі необхідності вивчення існуючих записів або документів застосовується аналіз документів або контент-аналіз.

Проведений огляд і обґрунтування методик емпіричного дослідження мотивації досягнень сучасної молоді свідчить про системність, наукову виваженість та практичну доцільність обраного дослідницького підходу. Обґрунтована методологічна база, що поєднує діяльнісний, особистісно-орієнтований, мотиваційний та інші підходи, забезпечує глибоке розуміння досліджуваного феномена. Раціонально підібраний комплекс психодіагностичних методик (РСК Дж. Роттера, шкала соціальної фрустрації, методика Елерса) дозволяє вивчати мотивацію досягнень як у контексті індивідуально-психологічних особливостей, так і з урахуванням соціального середовища. Поєднання кількісних і якісних методів дослідження, включаючи контент-аналіз, спостереження та опитування, створює умови для багатовимірного аналізу мотиваційної сфери молоді. Врахування вікових, соціокультурних і етичних аспектів підвищує валідність та гуманність дослідницького процесу. Такий підхід дає змогу не лише отримати науково достовірні результати, а й сформулювати практичні рекомендації для освітньої, соціальної та психологічної підтримки молоді в процесі її особистісного та професійного становлення.

2.2. Методика діагностики рівня суб'єктивного контролю (РСК)

Дж. Роттера

Емпіричне вивчення мотивації досягнень сучасної молоді вимагає комплексного підходу, що враховує як когнітивні, так і особистісні особливості. Одним із ключових чинників, який істотно впливає на рівень мотивації, є локус контролю — схильність особистості приписувати відповідальність за життєві події внутрішнім чи зовнішнім чинникам. У цьому контексті доцільним є застосування опитувальника «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК), який дозволяє виявити тип поведінки — інтернальний або екстернальний, — що має безпосередній зв'язок із мотиваційною сферою.

Сутність методики РСК полягає в діагностиці індивідуального уявлення респондента про джерело контролю над важливими життєвими подіями. Інтерналі схильні приписувати відповідальність за події власним зусиллям, тоді як екстернали — зовнішнім обставинам, іншим людям чи випадку. Така диференціація має значення для розуміння, наскільки молода людина вірить у власну здатність досягати цілей, долати труднощі та відповідати за свої результати — тобто, для оцінки її мотиваційної автономності [39, с. 190].

Опитувальник РСК складається з 44 тверджень, які охоплюють кілька життєвих сфер: професійну, сімейну, соціальну, здоров'я та особисті досягнення. Відповіді фіксуються за шестибальною шкалою (варіант А) або у бінарному форматі «згоден/не згоден» (варіант Б). Для наукових досліджень зазвичай застосовується перший варіант, що дає змогу точніше виявити ступінь інтернальності чи екстернальності. Бланк опитувальника наведено в Додатку А.

Інтерпретація результатів передбачає підрахунок балів за ключем, що дозволяє встановити рівень суб'єктивного контролю в різних сферах [39, с. 195]. Високий рівень інтернальності асоціюється з високою мотивацією до досягнень, впевненістю в собі, здатністю до саморегуляції та самореалізації. Натомість екстернальний локус контролю часто супроводжується залежністю

від зовнішньої оцінки, підвищеною тривожністю, уникненням відповідальності, що може вказувати на знижену досягальну мотивацію.

В табл. 2.1 відображено опис шкал дослідження.

Таблиця 2.1 – Опис шкал дослідження рівня суб'єктивного контролю (РСК) [39, с. 196]

№	Назва шкали	Високий рівень інтернальності	Низький рівень інтернальності
1	Загальна інтернальність (Із)	Особа вважає, що контролює події у своєму житті, бере відповідальність за них	Не бачить зв'язку між власними діями та життєвими подіями, покладається на випадок або інших людей
2	Інтернальність у досягненнях (Ід)	Успіхи — результат власних зусиль, вірить у свою здатність досягати мети	Досягнення — наслідок везіння, зовнішніх обставин або допомоги з боку інших
3	Інтернальність у невдачах (Ін)	Схильна звинувачувати себе в невдачах, бере відповідальність за проблеми	Вважає, що винні інші або обставини, не бере відповідальності за негативні події
4	Інтернальність у сімейних стосунках (Іс)	Відчуває відповідальність за події у шлюбі або родині	Вважає партнера або інші чинники відповідальними за проблеми в сімейних стосунках
5	Інтернальність у виробничих відносинах (Ів)	Вірить, що професійне життя залежить від власних дій, бере активну участь у формуванні кар'єри	Приписує успіх або невдачу керівництву, колегам або випадку
6	Інтернальність щодо здоров'я і хвороб (Іх)	Вважає себе відповідальним за своє здоров'я, вірить у вплив власної поведінки на одужання	Вважає, що здоров'я залежить від випадку, лікарів чи зовнішніх обставин

Доцільність використання РСК у дослідженні мотивації досягнень молоді є очевидною, оскільки локус контролю є предиктором типових моделей поведінки в умовах успіху чи невдачі. Молодь з інтернальним типом більш схильна до постановки амбітних цілей, самостійного планування та досягнення результатів. Екстернали, навпаки, частіше демонструють залежність від зовнішніх обставин, схильність до конформізму та уникнення ризику. Таким чином, результати РСК можуть бути використані як діагностичний індикатор рівня мотивації досягнень, а також як орієнтир для побудови програм психокорекції або мотиваційного тренінгу.

Отже, опитувальник РСК є валідним, надійним та інформативним інструментом, що дозволяє поглибити розуміння психологічної структури

мотивації досягнень у молодіжному середовищі. Його застосування в емпіричному дослідженні сприяє як науковому аналізу, так і розробці практичних рекомендацій для психологічної підтримки молоді.

2.3. Методика діагностики рівня соціальної фрустрації (Л. Вассерман, в модифікації В. Бойко)

У сучасному суспільстві мотивація досягнень молоді значною мірою формується під впливом соціальних очікувань, можливостей самореалізації та ступеня задоволеності власною соціальною реалізацією. Відповідно, дослідження психологічних особливостей цієї мотивації потребує врахування як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, зокрема таких, як соціальна фрустрація. Саме тому актуальним є застосування методики діагностики рівня соціальної фрустрації Л.І. Вассермана (у модифікації В.В. Бойка), яка дозволяє виявити ступінь незадоволеності молодої особи власним становищем у ключових сферах життєдіяльності.

Сутність цієї методики полягає у вимірюванні суб'єктивної оцінки задоволеності особистістю соціальними досягненнями. Під фрустрацією в даному випадку мається на увазі специфічна форма психічної напруги, що виникає у результаті розбіжності між бажаним і реальним рівнем соціального статусу, умов життя, взаємин тощо. Молодь, яка лише формує власну професійну та соціальну ідентичність, є особливо чутливою до таких розбіжностей, що безпосередньо впливає на їхню мотивацію до досягнень [8, с. 104].

Опитувальник методики охоплює 20 ключових сфер життєдіяльності – від професійної самореалізації до міжособистісних стосунків, матеріального становища, умов дозвілля. Оцінка здійснюється за 5-бальною шкалою, що дозволяє точно диференціювати ступінь незадоволеності. Підсумковий індекс обчислюється шляхом підрахунку середнього балу, що забезпечує простоту

обробки та можливість групового аналізу. Бланк опитувальника наведено в Додатку Б.

Інтерпретація результатів передбачає виокремлення діапазонів фрустрації – від майже повної відсутності до дуже високого рівня. Наприклад, середній бал вище 3,5 вказує на глибоке невдоволення більшістю соціальних сфер життя, що може свідчити про наявність бар'єрів для реалізації особистих цілей та пригнічену мотивацію до досягнень. Натомість низький бал (0,5–1,4) може вказувати на задоволення життєвими умовами і, відповідно, на більш стабільну і здорову мотиваційну базу [8, с. 106].

Доцільність застосування цієї методики у вивченні мотивації досягнень сучасної молоді зумовлена її здатністю виявляти приховані психологічні бар'єри, що гальмують прагнення до успіху. Молоді люди, які відчувають хронічне розчарування в умовах праці, взаєминах чи соціальному статусі, менш схильні до ініціатив, творчості, підприємництва та довготривалого самовдосконалення. Методика дозволяє виявити саме ті сфери, які потребують психокорекційної або соціальної підтримки, а також слугує орієнтиром для освітніх і мотиваційних програм.

У підсумку, методика Л.І. Вассермана (модифікація В.В. Бойка) є надійним інструментом емпіричного дослідження мотиваційних особливостей молоді. Її використання дозволяє не лише зафіксувати рівень соціальної фрустрації, але й зрозуміти глибинні чинники, що впливають на психологічну готовність до досягнення особистих і професійних цілей у складних соціальних умовах сучасної України.

2.4. Методика «Діагностика мотивації до уникнення невдач» (Т. Елерс)

У сучасному світі мотивація досягнень є ключовою характеристикою особистості, яка визначає її здатність реалізовувати власний потенціал, досягати мети, долати труднощі. Особливу актуальність вивчення мотивації

набуває у контексті дослідження сучасної молоді — соціальної групи, що формується в умовах високої нестабільності, конкуренції та постійних змін. Одним із важливих аспектів мотиваційної сфери є не лише прагнення до успіху, а й схильність уникати невдач. Саме цей аспект досліджується за допомогою методики Т. Елерса.

Методика Т. Елерса спрямована на діагностику рівня мотивації до уникнення невдач. В її основі лежить припущення, що особи з високим рівнем цієї мотивації більше орієнтовані на самозахист, ніж на самореалізацію. Тест складається з 30 рядків, у кожному з яких подано по три слова. Респондент обирає одне слово, що найбільше його характеризує. За відповідями, які збігаються з ключем, нараховується один бал. Чим більше таких відповідей, тим вищий рівень мотивації до уникнення невдач. Бланк опитувальника наведено в Додатку В.

Отримані бали дозволяють класифікувати рівень мотивації:

2–10 балів — низька мотивація до уникнення невдач, що свідчить про переважну орієнтацію на досягнення, готовність ризикувати;

11–16 балів — середній рівень, який є відносно гармонійним і не перешкоджає самореалізації;

17–20 балів — високий рівень, що вказує на значну тривожність, невпевненість, схильність до уникнення ризику;

понад 20 балів — надто високий рівень самозахисту, який може гальмувати розвиток, блокувати ініціативність [11, с. 56].

Для більш глибокого аналізу доцільно поєднувати цю методику з тестами на мотивацію до успіху (наприклад, за методикою Т. Елерса або Г. Реме) і рівень готовності до ризику.

Методика Т. Елерса є надзвичайно корисним інструментом у вивченні психологічних особливостей мотивації сучасної молоді. Молодь часто перебуває в ситуаціях вибору, де потрібно приймати рішення щодо освіти, кар'єри, стосунків. У таких умовах рівень мотивації до уникнення невдач

безпосередньо впливає на готовність до дії, відкритість до нового досвіду, здатність приймати виклики.

Наукові дослідження, зокрема Д. Мак-Клелланда, вказують на те, що мотивація до уникнення невдач може перешкоджати досягненню високих результатів і навіть провокувати невдачі. Молоді люди з такою мотивацією можуть свідомо знижувати планку очікувань, уникати конкуренції, обирати «безпечні», але неефективні стратегії поведінки [48].

Отже, методика Т. Елерса є ефективним психодіагностичним інструментом, що дозволяє дослідити рівень мотивації до уникнення невдач у молоді. Її використання в емпіричних дослідженнях сприяє кращому розумінню особистісних бар'єрів до самореалізації та розвитку. Методика не лише дає кількісну оцінку, а й відкриває можливості для подальшої психологічної підтримки молоді з метою формування мотивації досягнення, впевненості в собі та здорової готовності до ризику.

Висновки до другого розділу

Отже, проведений огляд і обґрунтування методик емпіричного дослідження мотивації досягнень сучасної молоді свідчить про системність, наукову виваженість та практичну доцільність обраного дослідницького підходу. Обґрунтована методологічна база, що поєднує діяльнісний, особистісно-орієнтований, мотиваційний та інші підходи, забезпечує глибоке розуміння досліджуваного феномена. Раціонально підібраний комплекс психодіагностичних методик (РСК Дж. Роттера, шкала соціальної фрустрації, методика Елерса) дозволяє вивчати мотивацію досягнень як у контексті індивідуально-психологічних особливостей, так і з урахуванням соціального середовища.

РОЗДІЛ 3 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У розділі 3 буде представлено емпіричне дослідження психологічних особливостей мотивації досягнень сучасної молоді. Спочатку буде описано організацію дослідження, зокрема, характеристику вибірки, методи та інструменти, що використовувались для збору даних. Далі буде проведено аналіз отриманих результатів, зокрема, вивчено психологічні аспекти мотивації досягнень, зокрема, рівень суб'єктивного контролю, соціальну фрустрацію та мотивацію до уникнення невдач серед студентів різних спеціальностей.

3.1. Організація емпіричного дослідження

Сучасна молодь переживає численні зміни та виклики, що впливають на їх мотивацію досягнень. Різноманітні соціальні, культурні та економічні фактори формують унікальні особливості мотивації у молодому поколінні. Дослідження мотивації досягнень є важливим інструментом для розуміння особистісного розвитку молоді, тому організація емпіричного дослідження в цій сфері потребує чіткого плану та правильного застосування методів діагностики.

Метою даного емпіричного дослідження є вивчення психологічних особливостей мотивації досягнень серед сучасної молоді, а також виявлення відмінностей між рівнем суб'єктивного контролю, соціальної фрустрації та мотивації до уникнення невдач у студентів гуманітарних та економічних спеціальностей.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати та порівняти рівень суб'єктивного контролю у студентів гуманітарних та економічних спеціальностей.
2. Визначити рівень соціальної фрустрації у студентів гуманітарних та економічних спеціальностей.

3. Визначити відмінності мотивації до уникнення невдач у студентів гуманітарних та економічних спеціальностей.

4. Провести порівняння результатів дослідження у студентів гуманітарних та економічних спеціальностей.

Для досягнення мети та виконання завдань дослідження використано наступні методи:

– методика діагностики рівня суб'єктивного контролю (РСК) Дж. Роттера. Ця методика дозволяє виміряти, наскільки особистість відчуває себе контролером власного життя і подій, що відбуваються;

– методика діагностики рівня соціальної фрустрації Л. Вассермана в модифікації В. Бойко. Це дозволяє оцінити, наскільки часто особистість відчуває соціальні бар'єри та труднощі, які можуть знижувати мотивацію;

– методика «Діагностика мотивації до уникнення невдач» Т. Елерс. Цей інструмент оцінює схильність особистості уникати невдач та негативних наслідків, що може впливати на мотивацію досягнень.

Математико-статистичні методи дослідження: коефіцієнт кореляції Пірсона та U-критерій Манна-Уїтні.

Для проведення дослідження сформовано вибірку із 50 осіб (рис. 3.1.)

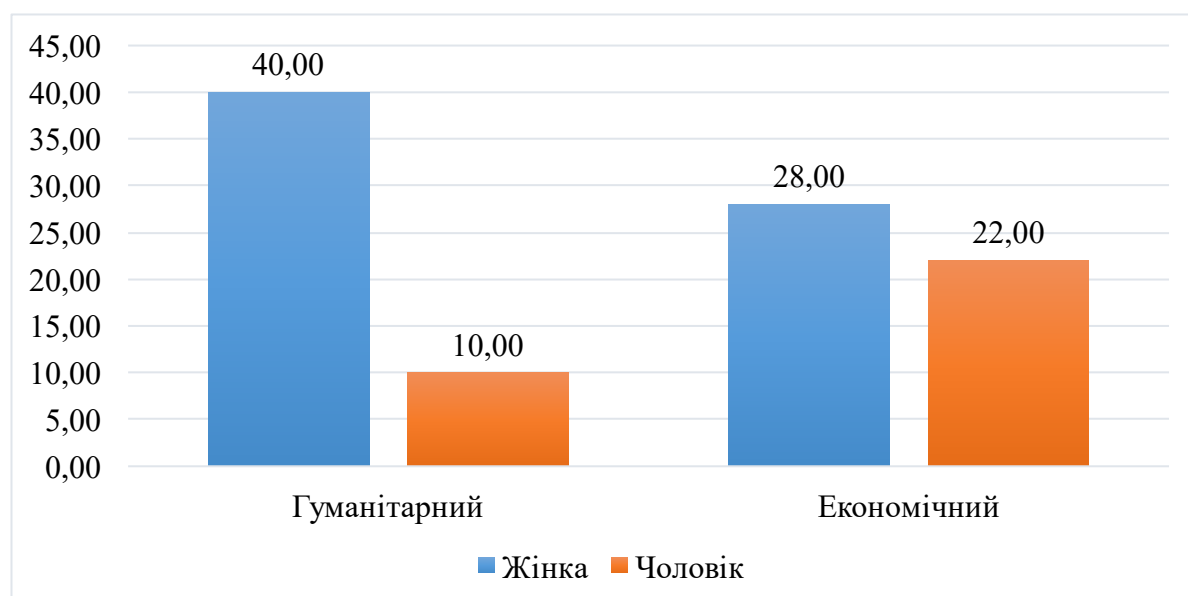

Рис. 3.1. Характеристика вибірки дослідження, %

У дослідженні було проаналізовано вибірку з 50 респондентів, які навчаються за гуманітарним або економічним напрямом підготовки. За статевою ознакою вибірка включає 35 жінок (70%) і 15 чоловіків (30%), що свідчить про домінування жінок у загальній структурі учасників. За напрямом підготовки кількість респондентів розподілилась рівномірно: по 25 осіб (50%) у кожній групі — гуманітарній та економічній. У межах гуманітарного напрямку переважну більшість становлять жінки (80%), тоді як чоловіки — лише 20%. У економічному напрямі розподіл є більш збалансованим: 56% жінок і 44% чоловіків. У процентному співвідношенні до загальної вибірки: 40% усіх респондентів — жінки, що навчаються за гуманітарним напрямом, 28% — жінки економічного напрямку, 22% — чоловіки економічного напрямку, 10% — чоловіки гуманітарного напрямку.

Вибірка характеризується переважанням жінок та рівномірним розподілом за напрямом підготовки, що дає змогу здійснювати порівняльний аналіз між гендерними групами у межах кожної освітньої спеціалізації. Така кількість учасників є достатньою для попереднього аналізу, а отже надійність вибірки можна оцінити як помірну.

Тривалість дослідження: квітень-травень 2025 року. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження проведена далі.

3.2. Аналіз психологічних особливостей мотивації досягнень сучасної молоді

Для подальшого дослідження мотиваційних аспектів досягнень сучасної молоді, важливо розглянути рівень суб'єктивного контролю серед респондентів залежно від їхнього напрямку навчання. Це дасть можливість визначити, як різні рівні впливають на мотиваційні орієнтації молодих людей у різних професійних сферах. Первинні результати дослідження наведено в Додатку Г, загальний рівень суб'єктивного контролю наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Розподіл рівня суб’єктивного контролю серед респондентів залежно від напрямку навчання

Рівень суб’єктивного контролю	Всього		Гуманітарний		Економічний	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Низький рівень	8	16,0	1	4,0	7	28,0
Середній рівень	23	46,0	15	60,0	8	32,0
Високий рівень	19	38,0	9	36,0	10	40,0

Згідно табл. 3.1, загалом 16% респондентів продемонстрували низький рівень суб’єктивного контролю. Серед респондентів гуманітарного напрямку лише 4% мають низький рівень, тоді як серед економістів цей показник значно вищий — 28%. Це свідчить про те, що респонденти економічного напрямку, ймовірно, відчувають менший контроль над своєю поведінкою та результатами.

Найбільша частка респондентів (46%) має середній рівень суб’єктивного контролю. Серед респондентів гуманітарного напрямку цей показник складає 60%, що значно більше, ніж серед економістів (32%). Це може вказувати на те, що гуманітарії відчувають більший контроль над своїми діями і результатами у порівнянні з економістами.

38% респондентів мають високий рівень суб’єктивного контролю. Тут не спостерігається значних відмінностей між групами: серед гуманітаріїв 36%, серед економістів 40%. Це може означати, що в обох групах є люди, які відчувають значний контроль над своєю поведінкою та життєвими результатами, проте серед економістів трохи більше таких респондентів.

Отже, серед гуманітаріїв спостерігається вища частка респондентів з середнім рівнем суб’єктивного контролю (60%). Це вказує на те, що ці студенти, ймовірно, мають розвинену здатність до саморегуляції та відчувають контроль над своїми рішеннями та результатами в навчанні і житті. Водночас, низький рівень суб’єктивного контролю серед гуманітаріїв майже не виявлений (4%).

В економістів спостерігається більша частка осіб з низьким рівнем суб'єктивного контролю (28%), що свідчить про те, що ця група більше схильна до відчуття безсилля чи невизначеності щодо результатів своєї діяльності. Проте, порівняно з гуманітаріями, економісти мають менший середній рівень суб'єктивного контролю (32%), що може свідчити про більш стриману здатність до саморегуляції в порівнянні з гуманітарними спеціальностями.

В цілому, респонденти з високим і середнім рівнем суб'єктивного контролю складають більшу частку в обох напрямках навчання (гуманітарний і економічний). Проте різниця у розподілі по категоріях може вказувати на те, що гуманітарії відчують більший контроль над своїми рішеннями в порівнянні з економістами. Респонденти з високим рівнем суб'єктивного контролю, як правило, демонструють більшу мотивацію до досягнень і здатні ефективніше керувати своїми зусиллями, орієнтуючись на досягнення цілей. В той час як респонденти з низьким рівнем суб'єктивного контролю можуть мати труднощі в досягненні своїх цілей, оскільки вони можуть відчувати менший контроль над подіями та їх результатами.

Відобразимо на рис. 3.3 результати вираженості суб'єктивного контролю за шкалами у чоловіків та жінок.

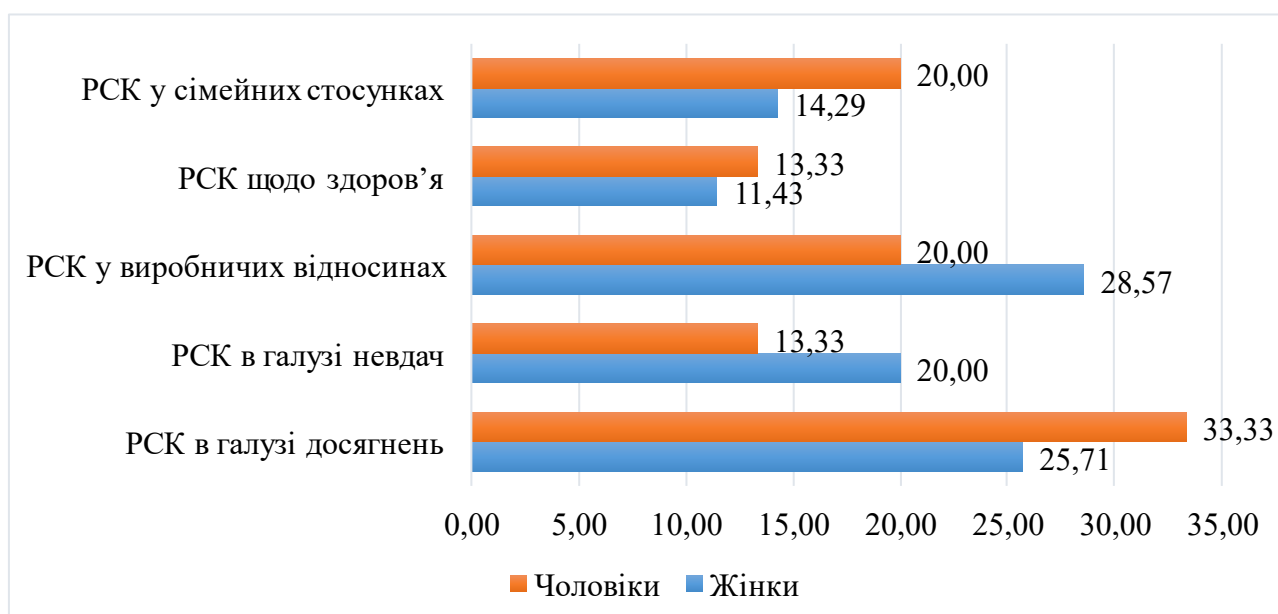

Рис. 3.3. Результати вираженості рівня суб'єктивного контролю за шкалами у жінок та чоловіків, %

Згідно аналізу, чоловіки мають вищий рівень суб'єктивного контролю в галузі досягнень (33,33%) порівняно з жінками (25,71%). Це свідчить про те, що чоловіки більше відчують свою здатність досягати поставлених цілей та контролювати результати своєї діяльності в професійній та особистій сфері.

Жінки показують вищий рівень суб'єктивного контролю в галузі невдач (20,00%), ніж чоловіки (13,33%). Це вказує на те, що жінки, ймовірно, більш схильні до пошуку причин невдач в зовнішніх факторах, у той час як чоловіки можуть виявляти меншу схильність до цього.

Також жінки демонструють вищий рівень суб'єктивного контролю у виробничих відносинах (28,57%) у порівнянні з чоловіками (20,00%). Це свідчить про те, що жінки мають більший контроль над своїми взаємодіями в професійному середовищі, що включає міжособистісні стосунки та взаємодію в колективі.

Рівень суб'єктивного контролю щодо здоров'я майже однаковий у жінок (11,43%) і чоловіків (13,33%), з невеликою перевагою чоловіків. Це означає, що в цій сфері як жінки, так і чоловіки мають схожу оцінку свого впливу на своє фізичне самопочуття, хоча різниця у відсотках не є значною.

Чоловіки мають трохи вищий рівень суб'єктивного контролю у сімейних стосунках (20,00%) порівняно з жінками (14,29%). Це свідчить про те, що чоловіки відчують більший контроль над сімейними стосунками, ймовірно, у питаннях розподілу ролей і відповідальності в сім'ї.

Отже, чоловіки зазвичай мають вищий рівень суб'єктивного контролю в галузі досягнень і сімейних стосунках, що вказує на більшу впевненість в цих сферах і відчуття контролю над подіями та результатами. Жінки, у свою чергу, виявляють вищий рівень суб'єктивного контролю у галузі невдач і виробничих відносинах, що може свідчити про більш розвинену здатність до саморефлексії та аналізу причин невдач, а також вміння ефективно управляти міжособистісними стосунками в робочому середовищі.

Ці результати дозволяють зробити висновок, що жінки і чоловіки можуть мати різні підходи до управління своїми відносинами в різних сферах життя,

зокрема в професійному, особистому та сімейному контекстах, що може впливати на їхню мотивацію та поведінку в різних ситуаціях.

Наступним етапом дослідження є аналіз рівня соціальної фрустрації серед студентів. Первинні результати дослідження наведено в Додатку Д, узагальнені результати – в табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Розподіл рівня соціальної фрустрації серед респондентів залежно від напрямку навчання

Рівень соціальної фрустрації	Всього		Гуманітарний		Економічний	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Дуже високий рівень фрустрації;	4	8,0	2	8,0	2	8,0
Підвищений рівень фрустрації	4	8,0	3	12,0	1	4,0
Помірний рівень фрустрації	3	6,0	0	0,0	3	12,0
Невизначений рівень фрустрації	4	8,0	4	16,0	0	0,0
Знижений рівень фрустрації	3	6,0	2	8,0	1	4,0
Дуже низький рівень	4	8,0	2	8,0	2	8,0
Відсутність (майже відсутність) фрустрації.	28	56,0	12	48,0	16	64,0

Згідно табл. 3.2, загалом 8% респондентів мають дуже високий рівень соціальної фрустрації, і це рівномірно розподіляється між респондентами гуманітарного (8%) та економічного (8%) напрямів.

8% респондентів демонструють підвищений рівень фрустрації. Більша частина цих респондентів належить до гуманітарного напрямку (12%), тоді як у економічному напрямі лише 4% респондентів мають цей рівень.

6% респондентів мають помірний рівень соціальної фрустрації. Всі ці респонденти належать до економічного напрямку (12%), в той час як серед гуманітаріїв немає таких випадків.

8% респондентів не можуть точно визначити свій рівень соціальної фрустрації. Це явище більше притаманне гуманітарному напрямку, де 16% респондентів мають невизначений рівень фрустрації, тоді як у економічному напрямі немає таких випадків.

6% респондентів мають знижений рівень фрустрації, серед яких 8% респондентів належать до гуманітарного напрямку, і лише 4% — до економічного.

8% респондентів мають дуже низький рівень фрустрації, і це рівномірно розподіляється між гуманітарним та економічним напрямами (по 8% кожен).

Найбільше респондентів (56%) не відчують соціальної фрустрації, причому більшість із них належать до економічного напрямку (64%). У гуманітаріїв цей показник становить 48%.

Отже, економічний напрям загалом характеризується більшим рівнем соціальної стабільності та меншою кількістю респондентів з високими рівнями фрустрації, оскільки 64% респондентів у цій групі не відчують фрустрації. У гуманітарному напрямку більш вираженою є соціальна фрустрація, зокрема серед респондентів з невизначеним рівнем фрустрації (16%), що вказує на певну невизначеність або стрес у цій групі. Однак, значна частина респондентів (48%) також не відчуває фрустрації.

Відобразимо на рис. 3.2 відмінності між чоловіками та жінками.

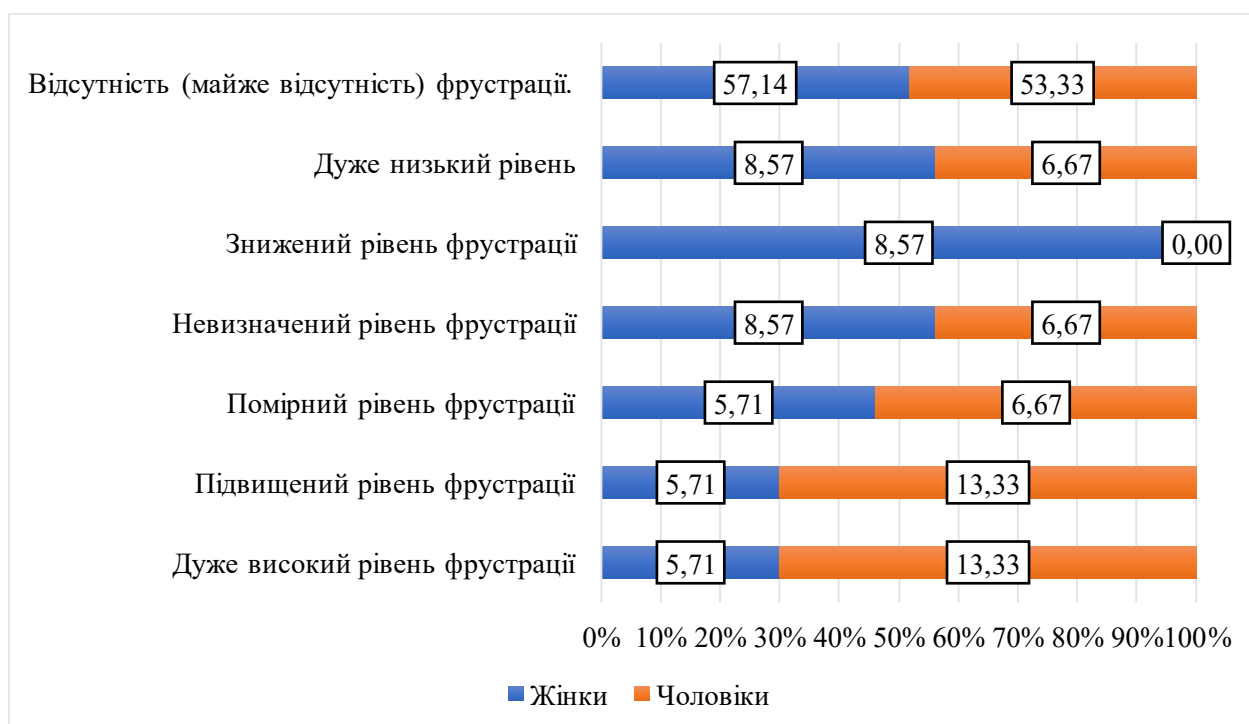

Рис. 3.4. Результати вираженості рівня соціальної фрустрації за шкалами у жінок та чоловіків, %

Згідно аналізу, високі рівні фрустрації (дуже високий і підвищений) частіше зустрічаються серед чоловіків (по 13,33%), ніж серед жінок (по 5,71%). Це свідчить про те, що чоловіки більш схильні до переживання соціального тиску або незадоволеності у певних сферах життя. Помірний рівень фрустрації зафіксований на схожому рівні: 5,71% у жінок і 6,67% у чоловіків, що свідчить про відносну рівновагу в помірному сприйнятті соціальних труднощів. Невизначений рівень фрустрації дещо частіше зустрічається у жінок (8,57%) порівняно з чоловіками (6,67%), що може свідчити про більшу невпевненість або нестабільність у самооцінці соціального становища серед жінок. Знижений рівень фрустрації характерний лише для жінок (8,57%), тоді як серед чоловіків такий рівень не виявлений. Це може вказувати на кращу здатність частини жінок адаптуватися до соціального середовища. Дуже низький рівень фрустрації зустрічається дещо частіше серед жінок (8,57%) порівняно з чоловіками (6,67%). Відсутність або майже відсутність фрустрації зафіксована у більшості респондентів обох груп — 57,14% жінок і 53,33% чоловіків. Це свідчить про загальну емоційну стабільність більшості досліджуваних незалежно від статі.

Отже, хоча більшість як жінок, так і чоловіків демонструють низький рівень соціальної фрустрації, спостерігається тенденція до вищого рівня соціальної напруги серед чоловіків. Водночас жінки демонструють більшу варіативність емоційного стану, що може вказувати на гнучкіші стратегії адаптації до соціального середовища.

Проведемо далі дослідження рівня уникнення мотивації невдач, первинні результати наведено в Додатку Е, в тал. 3.3 узагальнені результати.

Дані таблиці свідчать про те, що більшість студентів, незалежно від напрямку навчання, мають середній рівень мотивації до уникнення невдач — 40% як у гуманітарних, так і в економічних спеціальностях. Це свідчить про те, що у значної частини молоді прагнення уникнути невдач не є домінуючим мотивом, однак усе ж впливає на їхню поведінку та навчальну діяльність.

Таблиця 3.3 – Розподіл рівня мотивації до уникнення невдач серед респондентів залежно від напрямку навчання

Рівень мотивації до уникнення невдач	Всього		Гуманітарний		Економічний	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Дуже високий	8	16,0	4	16,0	4	16,0
Високий	13	26,0	7	28,0	6	24,0
Середній	20	40,0	10	40,0	10	40,0
Низький	9	18,0	4	16,0	5	20,0

Високий та дуже високий рівень мотивації притаманний загалом 42% респондентів (26% високий, 16% дуже високий), що свідчить про наявність у значної частини молоді тривожності, перфекціонізму або страху перед негативною оцінкою. Примітно, що цей розподіл є практично однаковим у студентів обох напрямів.

Низький рівень мотивації до уникнення невдач виявлений у 18% респондентів, трохи більше серед економічних спеціальностей (20%) порівняно з гуманітарними (16%). Це може вказувати на більшу впевненість або меншу залежність від зовнішніх оцінок у частини студентів.

Рівень мотивації до уникнення невдач у сучасної молоді переважно перебуває на середньому або високому рівні, незалежно від напрямку навчання. Це свідчить про те, що страх невдач є значущим чинником, що впливає на мотиваційну сферу студентів. Проте відсутність різких відмінностей між гуманітаріями та економістами вказує на те, що напрям навчання не є визначальним у формуванні цього мотиву. Для подальшого розвитку навчальної мотивації доцільно створювати умови, які сприяють зниженню тривожності та формуванню мотивації до досягнень, а не уникнення поразок.

Відобразимо на рис. 3.5 результати дослідження серед жінок та чоловіків.

Згідно аналізу, жінки значно частіше мають високий (36%) та дуже високий (28%) рівень мотивації до уникнення невдач, що разом становить 64%.

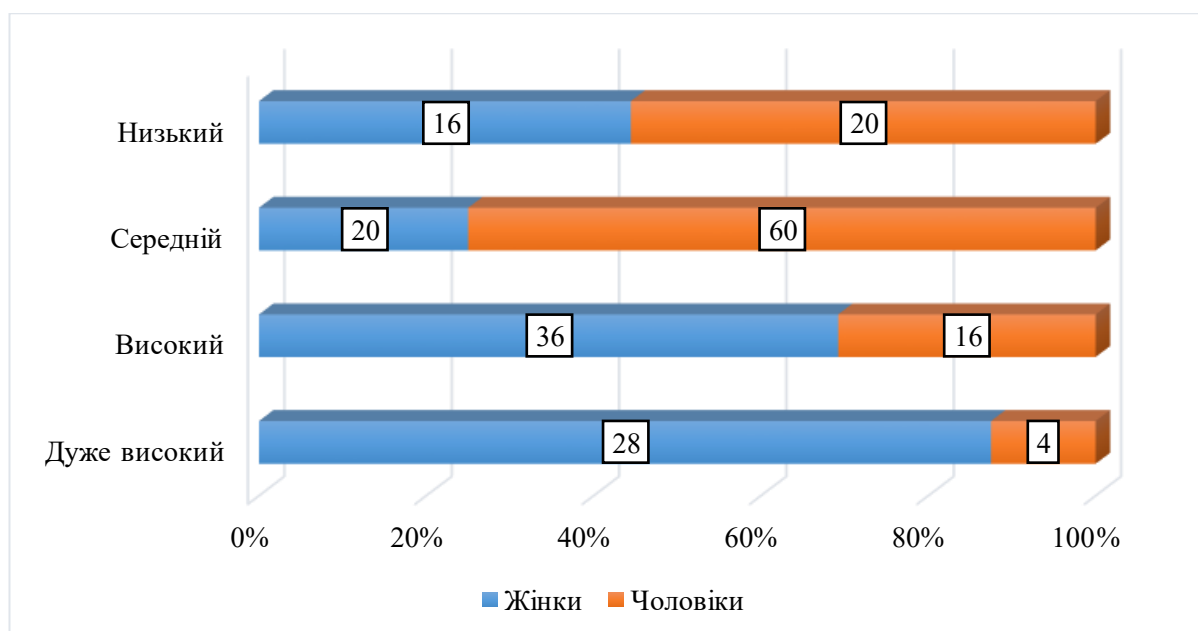

Рис. 3.5. Результати вираженості рівня мотивації до уникнення невдач за шкалами у жінок та чоловіків, %

Це свідчить про підвищену тривожність, чутливість до оцінки, прагнення до відповідності очікуванням, а також схильність уникати ситуацій, пов'язаних з ризиком або ймовірністю неуспіху.

Чоловіки, навпаки, у більшості випадків (60%) мають середній рівень мотивації, що може свідчити про більш збалансоване ставлення до успіху та невдач, менший страх поразки чи більшу впевненість у своїх силах. Лише 4% чоловіків виявили дуже високий рівень мотивації до уникнення невдач, що різко контрастує з показником жінок.

Низький рівень мотивації у чоловіків (20%) трапляється дещо частіше, ніж у жінок (16%), що також підкреслює меншу зосередженість чоловіків на уникненні негативного результату.

Отримані результати вказують на те, що жінки виявляють значно вищий рівень орієнтації на уникнення невдач, ніж чоловіки. Це має важливе значення для розуміння мотиваційної структури сучасної молоді та може бути враховано при розробці психологічних програм підтримки, що спрямовані на формування адаптивних стратегій подолання невдач та розвиток мотивації до досягнень, особливо серед жінок.

Проведемо далі порівняння між гуманітарним та економічним напрямками підготовки за трьома основними критеріями: рівнем суб'єктивного контролю, рівнем соціальної фрустрації та рівнем мотивації до уникнення невдач. Для кожного критерію обчислені середні значення для обох напрямів, а також визначені абсолютні різниці між ними. Для кожного порівняння застосовано тест Манна-Уїтні, що дозволяє оцінити статистичну значущість отриманих відмінностей (табл. 3.4).

Отже, за результатами дослідження встановлено статистично значущі відмінності між напрямками підготовки, що свідчить про наявність суттєвих відмінностей у психологічних характеристиках студентів різних спеціальностей.

Таблиця 3.4

Порівняння результатів дослідження за критерієм Манна-Уїтні між гуманітарним та економічним напрямками підготовки

Критерій	Гуманітарний напрям (Середнє значення)	Економічний напрям (Середнє значення)	Абсолютна різниця	Манн-Уїтні (p-value)	Висновок про статистичну значущість
Рівень суб'єктивного контролю	28,95	22,87	2,08	$p > 0.01$	Є значущі відмінності
Рівень соціальної фрустрації	1,16	1,54	0,38	$p < 0.05$	Є значущі відмінності
Рівень мотивації до уникнення невдач	21,58	15,14	2,44	$p > 0.01$	Є значущі відмінності

За результатами порівняння між гуманітарним та економічним напрямками підготовки, проведеного за критерієм Манна-Уїтні, було виявлено статистично значущі відмінності в усіх трьох критеріях.

Середнє значення рівня суб'єктивного контролю для гуманітарного напрямку (28,95) виявилося вищим, ніж для економічного (22,87), з абсолютною різницею 2,08. Це вказує на те, що студенти гуманітарних

спеціальностей мають вищий рівень суб'єктивного контролю. Результат тесту Манна-Уїтні показав статистичну значущість ($p > 0.01$).

Середнє значення рівня соціальної фрустрації для гуманітарних спеціальностей становить 1,16, а для економічних – 1,54, з різницею 0,38. Цей результат також вказує на наявність статистично значущих відмінностей ($p < 0.05$), що свідчить про більший рівень соціальної фрустрації серед студентів економічних напрямів.

Для гуманітарних спеціальностей середнє значення мотивації (21,58) виявилось вищим, ніж для економічних (15,14), з різницею 2,44. Статистичний аналіз вказує на значущі відмінності ($p > 0.01$), що означає більшу мотивацію до уникнення невдач у гуманітарних напрямках.

Відобразимо на рис. 3.6 результати кореляційного аналізу, для встановлення зв'язку між рівнем соціальної фрустрації та мотивацією до уникнення невдач.

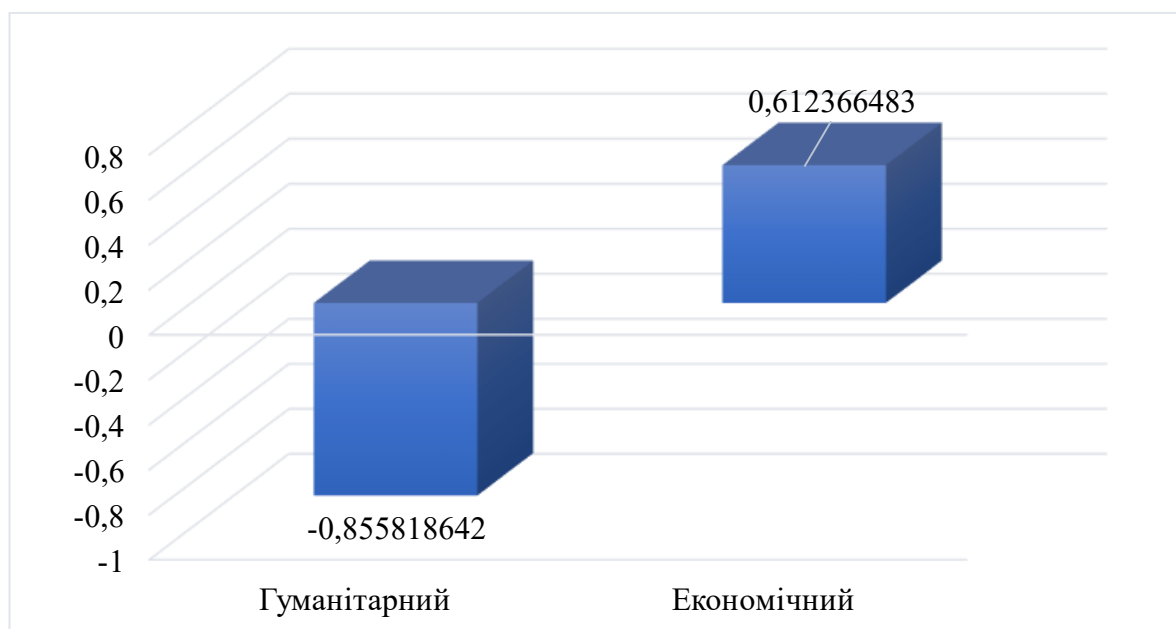

Рис.3.6. Кореляція Пірсона між рівнем соціальної фрустрації та мотивацією до уникнення невдач у студентів гуманітарного та економічного напрямів

Згідно рис. 3.6, у студентів гуманітарних спеціальностей спостерігається від'ємна кореляція (-0,856) між рівнем соціальної фрустрації та мотивацією до

уникнення невдач. Це означає, що з підвищенням рівня соціальної фрустрації знижується рівень мотивації до уникнення невдач. Іншими словами, студенти з вищим рівнем соціальної фрустрації можуть мати менше бажання уникати невдач, що може вказувати на певну апатію чи знижену ініціативу при спробах подолати труднощі.

Для студентів економічних спеціальностей кореляція між рівнем соціальної фрустрації та мотивацією до уникнення невдач є позитивною (0,624). Це означає, що з підвищенням рівня соціальної фрустрації зростає і рівень мотивації до уникнення невдач. Таким чином, студенти економічного напрямку, схоже, реагують на соціальну фрустрацію як на додатковий стимул для більш активних зусиль по уникненню невдач, що може свідчити про прагнення компенсувати соціальні труднощі через досягнення успіху.

Отже, у студентів гуманітарних спеціальностей кореляція між соціальною фрустрацією та мотивацією до уникнення невдач є від'ємною, що може вказувати на знижену мотивацію у разі підвищення фрустрації. Натомість у студентів економічних спеціальностей спостерігається позитивна кореляція, що свідчить про те, що зростання соціальної фрустрації стимулює їхню мотивацію до уникнення невдач. Ці відмінності можуть бути зумовлені специфікою психоемоційних реакцій на стрес і труднощі в рамках різних напрямів навчання.

Таким чином, проведений аналіз показав існування значних відмінностей між студентами гуманітарних та економічних спеціальностей щодо їхнього рівня суб'єктивного контролю, соціальної фрустрації та мотивації до уникнення невдач.

Респонденти гуманітарного напрямку загалом мають вищий рівень суб'єктивного контролю, що вказує на їхню здатність до саморегуляції та відчуття контролю над своїми рішеннями. Водночас, студенти економічних спеціальностей частіше демонструють низький рівень суб'єктивного контролю, що може бути пов'язано з більшою невизначеністю чи відчуттям безсилля щодо результатів своєї діяльності.

Економічні студенти мають менший рівень соціальної фрустрації порівняно з гуманітарними, що може свідчити про більшу соціальну стабільність та здатність до адаптації до умов навколишнього середовища. Гуманітарії, в свою чергу, більше схильні до переживань соціальної фрустрації, зокрема з невизначеністю щодо свого соціального становища.

Жінки, незалежно від напрямку навчання, значно частіше демонструють високий рівень мотивації до уникнення невдач, що може бути пов'язано з їхньою більшою чутливістю до оцінок та прагненням уникати ризику невдачі. Чоловіки, в свою чергу, показують більш збалансоване ставлення до успіху та невдач, маючи менший рівень мотивації до уникнення невдач.

Висновки до третього розділу

За результатами проведеного емпіричного дослідження психологічних особливостей мотивації досягнень сучасної молоді, сформовано наступні висновки:

1) організаційний аспект емпіричного дослідження передбачає чітку структуру та застосування науково обґрунтованих методів для досягнення поставленої мети. Вибірка складається з 50 осіб, що забезпечує адекватність для попереднього аналізу, а розподіл за статтю та напрямами підготовки відображає характерні особливості гуманітарних та економічних спеціальностей. Для дослідження використовуються методики діагностики суб'єктивного контролю, соціальної фрустрації та мотивації до уникнення невдач, що дозволяє детально вивчити мотивацію досягнень у молоді. Математико-статистичні методи, такі як коефіцієнт кореляції Пірсона та U-критерій Манна-Уїтні, забезпечують об'єктивність і точність аналізу отриманих даних. Тривалість дослідження охоплює період з квітня по травень 2025 року, що дає достатньо часу для збору та обробки інформації.

2) За результатами проведеного аналізу психологічних особливостей мотивації досягнень сучасної молоді можна зробити кілька ключових висновків.

Рівень суб'єктивного контролю серед респондентів значно варіюється залежно від напрямку навчання. Гуманітарії в цілому мають більш високий рівень суб'єктивного контролю, що може свідчити про більшу здатність до саморегуляції та відчуття контролю над своїми діями й результатами. Економісти, навпаки, демонструють більший рівень невизначеності щодо контролю над своїм життям та результатами.

Гендерні відмінності виявляються в рівні суб'єктивного контролю: чоловіки мають вищий рівень контролю в галузі досягнень, а жінки – в галузі невдач і виробничих відносин. Це може вказувати на різні стратегії адаптації до соціального середовища та управління емоціями в різних сферах життя.

Рівень соціальної фрустрації серед респондентів демонструє, що студенти економічних спеціальностей в цілому мають менший рівень соціальної фрустрації, порівняно з гуманітаріями. Однак і серед гуманітаріїв є значна частина респондентів, які не відчують соціальної фрустрації.

Мотивація до уникнення невдач виявляється вищою у жінок, що може бути пов'язано з більшою тривожністю та схильністю до самокритики. У чоловіків мотивація до уникнення невдач є менш вираженою, що свідчить про більшу впевненість у своїх силах і менший страх перед невдачами.

Статистичні відмінності між студентами гуманітарного та економічного напрямів підготовки за рівнем суб'єктивного контролю, рівнем соціальної фрустрації та мотивацією до уникнення невдач підтверджують важливість врахування напрямку навчання при розробці психологічних і мотиваційних програм для студентів.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження психологічних особливостей мотивації досягнень сучасної молоді, сформувано наступні висновки:

1. У результаті теоретичного аналізу мотивації досягнень у психології було встановлено, що поняття мотивації досягнень включає в себе два основні мотиви: мотиви успіху та мотиви уникнення невдач. Це дозволяє краще зрозуміти механізми, які впливають на поведінку молоді, орієнтуючи її на досягнення високих результатів чи на уникнення провалів.

2. Психологічні чинники, що формують мотивацію досягнень у молоді, визначаються як внутрішні (самооцінка, рівень домагань, суб'єктивний контроль) та зовнішні (вплив соціального середовища, родини, навчального закладу та однолітків). Це дозволяє ідентифікувати основні фактори, які підтримують чи знижують мотивацію молоді досягати своїх цілей.

Важливим аспектом мотивації досягнень є вплив соціально-культурних та індивідуальних особливостей, таких як культура успіху, суспільні цінності, економічні умови, а також особистісні якості (відповідальність, ініціативність, прагнення до самореалізації). Ці фактори значною мірою визначають стратегічні орієнтації молоді на досягнення успіху.

Сучасні тенденції в мотивації досягнень молоді під впливом глобальних змін, таких як цифровізація, соціальні мережі та інформаційне середовище, створюють нові ідеали та цілі успіху. Водночас, соціальні, економічні та політичні кризи, зокрема війна та пандемії, можуть змінювати мотиваційні стратегії молоді, вносячи нестабільність у її орієнтацію на досягнення.

3. Проведений огляд і обґрунтування методик емпіричного дослідження мотивації досягнень сучасної молоді свідчить про системність, наукову виваженість та практичну доцільність обраного дослідницького підходу. Обґрунтована методологічна база, що поєднує діяльнісний, особистісно-орієнтований, мотиваційний та інші підходи, забезпечує глибоке розуміння досліджуваного феномена. Раціонально підібраний комплекс

психодіагностичних методик (РСК Дж. Роттера, шкала соціальної фрустрації, методика Елерса) дозволяє вивчати мотивацію досягнень як у контексті індивідуально-психологічних особливостей, так і з урахуванням соціального середовища.

4. Рівень суб'єктивного контролю серед респондентів значно варіюється залежно від напрямку навчання. Гуманітарії в цілому мають більш високий рівень суб'єктивного контролю, що може свідчити про більшу здатність до саморегуляції та відчуття контролю над своїми діями й результатами. Економісти, навпаки, демонструють більший рівень невизначеності щодо контролю над своїм життям та результатами.

Гендерні відмінності виявляються в рівні суб'єктивного контролю: чоловіки мають вищий рівень контролю в галузі досягнень, а жінки – в галузі невдач і виробничих відносин. Це може вказувати на різні стратегії адаптації до соціального середовища та управління емоціями в різних сферах життя.

Рівень соціальної фрустрації серед респондентів демонструє, що студенти економічних спеціальностей в цілому мають менший рівень соціальної фрустрації, порівняно з гуманітаріями. Однак і серед гуманітаріїв є значна частина респондентів, які не відчують соціальної фрустрації.

Мотивація до уникнення невдач виявляється вищою у жінок, що може бути пов'язано з більшою тривожністю та схильністю до самокритики. У чоловіків мотивація до уникнення невдач є менш вираженою, що свідчить про більшу впевненість у своїх силах і менший страх перед невдачами.

Статистичні відмінності між студентами гуманітарного та економічного напрямів підготовки за рівнем суб'єктивного контролю, рівнем соціальної фрустрації та мотивацією до уникнення невдач підтверджують важливість врахування напрямку навчання при розробці психологічних і мотиваційних програм для студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаркова Н. О., Трухова Т. С. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів. *Psychologiczne i pedagogiczne aspekty uczenia się dorosłych w systemie kształcenia ustawicznego*. 2025. С. 37-44.
2. Арнаутова Л. Мотивація досягнення успіху в структурі особистісного профілю стресостійкості кваліфікованих гандболісток. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2023. №. 4. С. 66-71.
3. Базиліук Д. Вплив гендерного підходу на мотивацію студентської молоді до занять з фізичного виховання. *Теорія і практика спорту для всіх. Фізичне виховання*. 2023. С. 140-147.
4. Біла М., Реуцький М. В. Особливості мотивації досягнення як чинника успішності навчальної діяльності старших школярів. *Current challenges, trends and transformations*. 2022. С. 517-520.
5. Бойко О., Горун Г. Самооцінка як важливий критерій становлення особистості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. С. 29-34.
6. Гірняк Г., Бабій Л. Основні чинники й умови згармонювання психічних станів студентів. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 4-5 листопада 2022 р.) в 2 т. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. Т. 1. 252 с. 2022. С. 94-97.*
7. Гуляк У. Організаційна культура як чинник професійної мотивації військовослужбовців. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2022. С. 15-23.
8. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посібник. К. : Либідь, 2022. 304 с.
9. Іваненко І. Психологія педагогічної мотивації викладачів у закладах вищої освіти. *Молодий вчений*. 2024. №. 1 (125). С. 79-84.

10. Іллін Є. П. Мотивація і мотиви. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2018. 512 с.
11. Кісіль З.Р., Швець Д.В. Мотивація діяльності людини: Навчальний посібник у схемах, таблицях, коментарях. Одеса: Видавництво ОДУВС, 2023. 154 с.
12. Кравчик Ю. В., Шевченко Д. В. Соціальне середовище формування людського капіталу України: аналіз та висновки для державної політики. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 39–48.
13. Красовська Г., Стадник В., Хомич Л. Мотиваційні моделі лідерства в управлінні організаційним розвитком. *Modeling the development of the economic systems*. 2022. № 3. С. 72–78
14. Кулик С., Панчук А. Особливості участі жінок у терористичних рухах сучасності. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. №. 3 (14). С. 219-233.
15. Лещенко Т. О., Шевченко О. М. Мотивація навчальної діяльності здобувачів вищої освіти як провідний чинник підготовки фахівців. *Trends in the development of science in the modern world*. 2022. С. 247-251.
16. Малихін О. В., Арістова Н. О., Ліпчевська І. Л. Цифровізація профільної середньої освіти як інструмент мінімізації навчальних втрат учнів в умовах воєнного стану. *Український педагогічний журнал*. 2024. Т. 4. С. 57-64.
17. Мисак Я., Вишньовський В. Психологічні чинники мотивації досягнення у спорті. Збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції «Трансформація бізнесу для сталого майбутнього: дослідження, діджиталізація та інновації». 2022. С. 164-165.
18. Михайлишин У. Б., Шмідзен І. Ю., Малета А. І. Самооцінка у формуванні статусу підлітків у групі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2023. №. 3. С. 121-125.
19. Мишко Н.Е. Особливості копінг-стратегій у чоловіків і жінок під час воєнного стану. *Психологія і особистість*. 2022. №. 2. С. 115-127.

20. Міхеєва, О. Ю. Нові умови соціокультурного середовища студентської молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. О. Бартош. Ужгород : Говерла, 2023. Вип. 1 (52). С. 115–118.

21. Накісько О. В., Руденко С. В., Грідін О. В. Заробітна плата як невід'ємна складова системи мотивації праці. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*. 2019. Вип. 200. С. 226–235.

22. Никоненко О., Лимарева І. Соціально-психологічні чинники формування мотивації досягнень в умовах війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. №. 1 (73). С. 244-253.

23. Основи соціальної психології: підручник для закладів вищої освіти / П. П. Горностай та ін.; за ред. М. М. Слюсаревського. Київ: Талком, 2018. 580 с

24. Подшивайлов Ф.М. Мотиваційна сфера особистості: діагностично-розвивальний путівник. Методичні рекомендації. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2015. 55 с.

25. Пророк Н.В. Мотивація до учіння сучасників: особливості методологічного підходу. *Київський науково-педагогічний вісник*. 2020. № 21. С. 107–112.

26. Пророк Н.В. Освітньо-професійні задачі: вплив на професійний розвиток. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук* : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. Ч. 1. С. 46–50.

27. Прядко Б. В. Гендерні особливості уявлень студентів закладів вищої освіти про кар'єрний успіх. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2024. №. 2. С. 122-127.

28. Резвих Є., Булах І. Мотивація професійної діяльності дорослих. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2022. С. 96-108.

29. Саган О. В. Гейміфікація як сучасний освітній тренд. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2022. №. 100. С. 12-18.
30. Семиченко В.А. Психологія особистості / В.А.Семиченко. К.: Видавець Ешке О.М., 2001. 427с.
31. Сергеева Л.М., Просіна О.В., Ілляхова М.В. Творчість як фактор мотивації досягнень: навчальний посібник. Київ., 2023. 124 с.
32. Соляник М. Г. Соціальне виховання особистості в сучасних умовах. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 300-річчю з дня народження Григорія Савича Сковороди, 21.10.2022 р. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. 225 с. 2022. С. 172-175.
33. Столярик О., Семигіна Т. Цілепокладання в інтервенціях соціальної роботи: теорія та техніки. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. №. 1 (10). С. 28-41.
34. Сторож А. О. Сучасні тенденції розвитку уявлень сучасної молоді про сім'ю. The 12 th International scientific and practical conference “*Perspectives of contemporary science: theory and practice*”(January 13-15, 2025) SPC “Sci-conf. com. ua”, Lviv, Ukraine. 2025. 1429 p. 2025. С. 939.
35. Ткаченко Н. В., Олійникова К. О. Гендерні особливості мотиваційної сфери молоді: емпіричний аспект. The 7 th International scientific and practical conference “*Science and technology: challenges, prospects and innovations*”(February 26-28, 2025) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2025. 412 p. 2025. С. 284.
36. Федоришина Л., Гладун Р., Федоришин Ю. Мотиваційне середовище підприємства: сутність, види та фактори формування. *Сталий розвиток економіки*. 2024. №. 1 (48). С. 47-55.
37. Федорова І. В., Поплавська Т. М. Ідеал успішної людини в сучасній масовій свідомості. *Методологія та технологія сучасного філософського пізнання*. Матеріали VII Міжнародної конференції студентів, молодих вчених

та науковців (Одеса, 23-24 травня 2024 р.) / оргком. : А. В. Красножон, О. А. Копусь, Г. В. Музиченко, Є. В. Борінштейн. Одеса : Університет Ушинського, 2024. С. 92-94.

38. Федорчук С. Вплив мотивації досягнення успіху та уникнення невдач на властивості уваги кваліфікованих гандболісток. *Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія*. 2022. №. 2. С. 33-38.

39. Ходаківський Є.І., Богоявленська Ю.В., Грабар Т.А. Психологія управління. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 492 с.

40. Чуйко О. М. Вплив соціально-психологічного клімату організації на мотивацію досягнень працівників. *Journal of modern psychology*. №. 2022. Т. 4. С. 27-30.

41. Шамсутдинова М. С. Вплив цінностей на формування лінгвокультурних компетентностей у майбутніх фахівців іноземної мови. *Інноватика у вихованні*. 2024. Т. 1. №. 19. С. 202-209.

42. Якименко, Л. Ю. Мотивація-основа управління людськими ресурсами : навч.-практ. посібник. Київ : Центр навч. літ., 2018. 144 с.

43. Яницька О. Ю., Іванюта О.В. Особливості формули цілепокладання у студентської молоді. *Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті* : зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. до 30-річчя Приват. вищ. навч. закл. «Міжнар. економ.-гуманітар. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука» (м. Рівне, 19 жовт. 2023 р.). - Рівне : ВПНЗ "МЕГУ", 2023. - Ч 1. - С. 295-298.

44. Яновська Т. Особливості мотивації вчинення посадових правопорушень особистістю. *Молодий вчений*. 2022. №. 1 (101). С. 61-65.

45. Atkinson, J. W. (1957). Motivational determinants of risk-taking behavior. *Psychological Review*, 64(6), 359-372 URL: <https://psycnet.apa.org/record/1959-03029-001> (дата звернення: 15.04.2025)

46. Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. W. H. Freeman. URL:

https://www.academia.edu/28274869/Albert_Bandura_Self_Efficacy_The_Exercise_of_Control_W_H_Freeman_and_Co_1997_pdf (дата звернення: 15.04.2025)

47. Deci E. L., Ryan R. M. (1985). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. Springer Science & Business Media. URL: <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1260684> (дата звернення: 15.04.2025)

48. McClelland, D. C. (1961). The achieving society. Princeton University Press. URL: <https://press.princeton.edu/titles/3245.html> (дата звернення: 15.04.2025)

49. Murray H.A. (1938). Explorations in personality. Oxford Univ. Press. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1938-15040-000> (дата звернення: 15.04.2025)

50. Schunk D. H., Pintrich, P. R., & Meece, J. L. (2008). Motivation and learning. In Motivation in Education: Theory, Research, and Applications (3rd ed.). Pearson Education. URL: <https://www.pearson.com/store/p/motivation-in-education/P100000702390> (дата звернення: 22.04.2025)

ДОДАТКИ

Додаток А – Опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК) Тест

Текст опитувальника

1. Просування по службі більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей та зусиль людини.
2. Більшість розлучень відбувається через те, що люди не захотіли пристосуватись один до одного.
3. Хвороба — справа випадку; якщо судилося захворіти, то нічого не вдієш.
4. Люди залишаються самотніми, тому що самі не виявляють зацікавленості та дружелюбності до оточуючих.
5. Здійснення моїх бажань часто залежить від сприятливих обставин.
6. Недоцільно витратити зусилля на завоювання симпатії інших людей.
7. Зовнішні обставини — батьки та добробут — впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.
8. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.
9. Як правило, керівництво виявляється ефективнішим, коли повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.
10. Мої оцінки в школі частіше залежали від випадкових обставин (наприклад, від настрою вчителя), ніж від моїх власних зусиль.
11. Коли я планую, то вірю, що зможу здійснити їх.
12. Те, що багато людей вважає вдачею, насправді результат довгих цілеспрямованих зусиль.
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі та ліки.
14. Якщо люди не підходять один одному, то яких би зусиль вони не докладали б, налагодити сімейне життя вони все ж не зможуть.
15. Те хороше, що я роблю, зазвичай правильно оцінюють інші.
16. Діти виростають такими, якими їх виховують батьки.
17. Гадаю, що випадок або доля не відіграють важливої ролі в моєму житті.
18. Я намагаюсь не планувати заздалегіть, тому що багато залежить від того, як складуться обставини.
19. Мої оцінки в школі найперше залежали від моїх зусиль та рівня підготовки.
20. У сімейних конфліктах я частіше відчуваю провину за собою, ніж за протилежною стороною.
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.
22. Я надаю перевагу такому керівництву, при якому можна самостійно визначати, що і як робити.
23. Думаю, що мій спосіб життя в жодному разі не є причиною моїх хвороб.
24. Як правило, саме невдалий збіг обставин заважає людям досягти успіхів.
25. За погане управління організацією відповідальні самі люди, які в ній працюють.

26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити у стосунках в сім'ї, які склалися.
27. Якщо я дуже захочу, то зможу завоювати симпатії до себе будь-кого.
28. На молоде покоління впливає так багато різних обставин, що зусилля батьків у їхньому вихованні часто марні.
29. Те, що зі мною трапляється, — результат моїх зусиль.
30. Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять так, а не по-іншому.
31. Людина, яка не змогла досягти успіху у своїй роботі, очевидно, не виявила достатньо зусиль.
32. Найчастіше я можу домогтися від членів моєї сім'ї того, чого хочу.
33. У неприємностях та невдачах, які були у моєму житті, частіше були винні інші люди, а не я сам.
34. Дитину завжди можна вберегти від застуди, якщо за нею стежити та правильно одягати.
35. У складних обставинах я схильний почекати, поки проблеми вирішаться самі.
36. Успіх — результат наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.
37. Я відчуваю, що саме від мене залежить щастя моєї родини.
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я одним людям подобаюсь, а іншим — ні.
39. Я завжди схильний приймати рішення та діяти самостійно, а не сподіватись на допомогу інших або на долю.
40. На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, попри всі її старання.
41. У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо вирішити, навіть при найсильнішому бажанні.
42. Здібні люди, які не зуміли реалізувати своїх можливостей, повинні звинувачувати в цьому тільки себе.
43. Багато моїх успіхів були можливі тільки завдяки допомозі інших людей.
44. Більшість невдач у моєму житті відбувалося від невміння, незнання або лінощів і мало залежали від удачі.

Обробку заповнених відповідей слід проводити за зазначеним нижче ключем, підсумовуючи відповіді на пункти у стовпчиках «+» зі своїм знаком і відповіді на пункти у стовпчиках «-» із зворотним знаком.

Показники опитувальника РСК організовані відповідно до принципу ієрархічної структури системи регуляції діяльності.

1. Із + —	2. Ід	Ключ + —	5. Ів + —
2 1		12 1	19 1
4 3		15 5	22 9
11 5		27 6	25 10
12 6		32 14	42 30

13 7		36 26	
15 8		37 43	6. Іх + -
16 9			13 3
17 10	3. Ін	+ —	34 23
19 14		2 7	
20 18		4 24	
22 21		20 33	
25 23		31 38	
27 24		42 40	
29 26		44 41	
31 28			
32 30	4. Іс	+ -	
34 33		2 7	
36 35		16 14	
37 38		20 26	
39 40		32 28	
42 41		37 41	
44 43			

1. Шкала загальної інтернальності (Із). Високий показник за цією шкалою відповідає високому рівню суб'єктивного контролю над будь-якими значущими ситуаціями. Такі люди вважають, що більшість важливих подій у їхньому житті були результатом їхніх дій. Таким чином, вони відчувають власну відповідальність за ці події і за те, як складається їхнє життя в цілому. Низький показник за шкалою Із відповідає низькому рівню суб'єктивного контролю. Такі досліджувані не бачать зв'язку між своїми діями та значущими для них подіями в житті, не вважають себе здатними контролювати їх розвиток та вважають, що більшість їх — результат випадку або дій інших людей.

2. Шкала інтернальності в галузі досягнень (Ід). Високі показники за цією шкалою відповідають високому рівню суб'єктивного контролю над емоційно позитивними подіями та ситуаціями. Такі люди вважають, що вони самі досягли всього того, що було і є у їхньому житті, і що вони здатні успішно досягати своєї мети в майбутньому. Низькі показники за шкалою Ід свідчать про те, що людина приписує свої успіхи, досягнення та радощі зовнішнім обставинам — везінню, щасливій долі або допомозі інших людей.

3. Шкала інтернальності в галузі невдач (Ін). Високі показники за цією шкалою свідчать про розвинене відчуття суб'єктивного контролю стосовно негативних подій та ситуацій, які виявляються у схильності звинувачувати самого себе у різноманітних неприємностях та стражданнях. Низькі показники Ін доводять, що досліджуваний схильний приписувати відповідальність іншим людям або вважати їх результатом невезіння.

4. Шкала інтернальності у сімейних стосунках (Іс). Високі показники Іс означають, що людина вважає себе відповідальною за події, які відбуваються в її подружньому житті. Низькі Іс вказують на те, що

суб'єкт вважає не себе, а своїх партнерів причиною значущих ситуацій, які виникають у його сім'ї.

5. Шкала інтернальності в галузі виробничих відносин (Ів). Високий Ів підтверджує те, що людина вважає свої дії важливим фактором організації власної виробничої діяльності, в стосунках у колективі, у своєму просуванні тощо. Низький Ів вказує на те, що досліджуваний схильний приписувати важливіше значення зовнішнім обставинам — керівництву, співробітникам, везінню-неве-зінню.

6. Шкала інтернальності стосовно здоров'я і хвороб (Іх). Високі показники Іх свідчать про те, що досліджуваний вважає себе відповідальним за своє здоров'я: якщо він хворий, то звинувачує в цьому самого себе і вважає, що одужання багато в чому залежить від його дій. Людина з низьким Іх вважає здоров'я та хворобу результатом випадку і сподівається на те, що одужання прийде внаслідок дій інших людей, насамперед лікарів.

Дослідження самооцінок людей із різними типами суб'єктивного контролю довело, що:

люди з низьким РСК вважають себе егоїстичними, нерішучими, залежними, несправедливими, метушливими, ворожими, невпевненими, нещирими, несамостійними, дратівливими;

люди з високим РСК — добрими, незалежними, рішучими, справедливими, здібними, дружелюбними, чесними, самостійними, спокійними.

Таким чином, РСК пов'язаний з відчуттям людиною своєї сили, достоїнства, відповідальності за те, що відбувається, з самоповагою, соціальною зрілістю та самостійністю особистості.

Тест призначений для індивідуального та групового дослідження. Застосування опитувальника РСК придатне для вирішення низки соціально-психологічних та медико-психологічних проблем. Рівень суб'єктивного контролю підвищується в процесі психокорекційного впливу на особистість, тому можливе застосування РСК для оцінювання ефективності методів психологічної корекції.

Додаток Б – Методика діагностики рівня соціальної фрустрації Л.І. Вассермана (Модифікація В.В.Бойко)

Соціальна фрустрація - вид (форма) психічної напруги, обумовленої незадоволеністю досягненнями і положенням особи в соціально заданих ієрархіях. Соціальна фрустрація передає емоційне відношення людини до позицій, які вона зуміла зайняти в суспільстві на даний момент свого життя.

Нижче пропонується опитувальник, який фіксує ступінь незадоволеності соціальними досягненнями в основних аспектах життєдіяльності.

Інструкція обстежуваним

Прочитайте кожне питання і вкажіть одну із найбільш відповідних відповідей.

- 0 - повністю задоволений;
- 1 - швидше задоволений;
- 2- важко відповісти;
- 3 - швидше не задоволений;
- 4 - повністю не задоволений.

Текст опитувальника

Чи задоволені ви:

- своєю освітою
- взаєминами з колегами по роботі
- взаєминами з керівництвом на роботі
- взаєминами з суб'єктами своєї професійної діяльності (пацієнти, підлеглими, клієнти)
- змістом своєї роботи в цілому
- умовами професійної діяльності (навчання)
- своїм положенням в суспільстві
- матеріальним положенням
- житлово-побутовими умовами
- відносинами з чоловіком (дружиною)
- відносинами з дитиною (дітьми)
- відносинами з батьками
- обстановкою в суспільстві (державі)
- відносинами з друзями, найближчими знайомими
- сферою послуг і побутового обслуговування
- сферою медичного обслуговування
- проведенням дозвілля
- можливістю проводити відпустку
- можливість вибору місця роботи
- своїм способом життя в цілому

Обробка даних

По кожному пункту визначається показник рівня фрустрації. Він може варіюватися від 0 до 4 балів. Кожному варіанту відповіді присвоюється бали: повністю задоволений - 0, швидше задоволений - 1, важко відповісти - 2, швидше незадоволений - 3, не задоволений повністю - 4.

Щоб визначити підсумковий середній індекс рівня соціальної фрустрації. Для цього треба скласти показники фрустрації по всім пунктам і розділити суму на число пунктів (20).

Інтерпретація результатів

Висновки про рівень соціальної фрустрації робляться з урахуванням величини балу (середнього балу) по кожному пункту. Чим більше бал, тим вище рівень соціальної фрустрації:

3,5-4 бали: дуже високий рівень фрустрації;

3,0-3,4: підвищений рівень фрустрації;

2,5-2,9: помірний рівень фрустрації;

2,0-2,4; невизначений рівень фрустрації;

1,5-1,9: знижений рівень фрустрації;

0,5-1,4: дуже низький рівень;

0-0,5: відсутність (майже відсутність) фрустрації.

Додаток В – Методика Т. Елерса: діагностика мотивації до уникнення невдач
Тест

Пропонуємо вам список слів: 30 колонок по три слова. У кожному рядку виберіть тільки одне з трьох слів, яке найточніше Вас характеризує, і позначте його.

1	2	3
1. Сміливий	пильний	заповзятливий
2. Лагідний	нерішучий	впертий
3. Обережний	рішучий	песимістичний
4. Непостійний	безцеремонний	уважний
5. Нерозумний	боягузливий	нерозважливий
6. Спритний	жвавий	передбачливий
7. Холоднокровний	поміrkований	завзятий
8. Стрімкий	легковажний	полохливий
9. Нерозважливий	манірний	непередбачливий
10. Оптимістичний	добросовісний	уважний
11. Меланхолійний	невпевнений	нестійкий
12. Боягузливий	недбалий	схвильований
13. Нерозважливий	тихий	полохливий
14. Уважний	нерозумний	сміливий
15. Розсудливий	швидкий	мужній
16. Заповзятливий	обережний	передбачливий
17. Схвильований	розсіяний	нерішучий
18. Малодушний	необережний	безцеремонний
19. Лякливий	нерішучий	нервовий
20. Відповідальний	відданий	авантюрний
21. Передбачливий	жвавий	відчайдушний
22. Приборканий	байдужий	недбалий
23. Обережний	безтурботний	терплячий
24. Розумний	турботливий	хоробрий
25. Завбачливий	безстрашний	добросовісний
26. Поспішний	лякливий	безтурботний
27. Розсіяний	нерозважливий	песимістичний
28. Обачний	розсудливий	заповзятливий
29. Тихий	неорганізований	боязкий
30. Оптимістичний	пильний	безтурботний

КЛЮЧ

Ви отримуєте один бал за вибір, наведений у ключі (перша цифра перед ризикою означає номер рядка, друга цифра після ризику — номер стовпчика, в якому потрібне слово. Наприклад, 1/2 означає, що слово, за яке нараховується один

бал, записане в першому рядку, в другому стовпчику — «пильний»). За інший вибір бал не зараховується.

Ключ підрахунку:

1/2; 2/1; 2/2; 3/1; 3/3; 4/3; 5/2; 6/3; 7/2; 7/3; 8/3; 9/1; 9/2; 10/2; 11/1; 11/2; 12/1; 12/3; 13/2; 13/3; 14/1; 15/1; 16/2; 16/3; 17/3; 18/1; 19/1; 19/2; 20/1; 20/2; 21/1; 22/1; 23/1; 23/3; 24/1; 24/2; 25/1; 26/2; 27/3; 28/1; 28/2; 29/1; 29/3; 30/2.

Результат. Чим більша сума балів — тим вищий рівень мотивації до уникнення невдач, захисту. Від 2 до 10 балів: низька мотивація до самозахисту; від 11 до 16 балів — середній рівень мотивації; від 17 до 20 балів — високий рівень мотивації; понад 20 балів — надто високий рівень мотивації до уникнення невдач, самозахисту.

Аналіз результату. Для більшої ефективності рекомендуємо результат аналізувати разом із тестами «Мотивація до успіху» та «Готовність до ризику».

Дослідження Д. Мак-Клемавда свідчать, що люди з високим рівнем самозахисту, тобто страхом перед нещасними випадками, частіше потрапляють в неприємні ситуації, ніж ті, які мають високу мотивацію на успіх. Дослідження також засвідчили, що люди, які бояться невдач (високий рівень самозахисту), віддають перевагу малому чи навпаки — занадто великому ризику, де невдача не загрожує престижу. Німецький вчений Ф. Буркард стверджує, що установка на захисну поведінку в роботі залежить від трьох факторів:

- ступінь передбачуваного ризику;
- основна мотивація;
- досвід невдач на роботі.

Посилюють установку на захисну поведінку дві обставини: перша — коли без ризику вдається отримати бажаний результат; друга — коли ризикована поведінка призводить до нещасного випадку. Досягнення ж безпечного результату людиною із ризикованою поведінкою навпаки послаблює установку на захист, тобто мотивацію до уникнення невдач.

**Додаток Г – Таблиця зведених первинних результатів за методикою
«Рівень суб'єктивного контролю» (РСК)**

№	Ваша стать	До якого напряму підготовки належить ваша спеціальність?	Загальний бал	Рівень суб'єктивного контролю
1	Жінка	Гуманітарний	33	Високий
2	Жінка	Гуманітарний	28	Середній
3	Жінка	Гуманітарний	14	Низький
4	Жінка	Гуманітарний	30	Середній
5	Жінка	Гуманітарний	20	Середній
6	Жінка	Гуманітарний	25	Середній
7	Жінка	Гуманітарний	32	Високий
8	Жінка	Гуманітарний	24	Середній
9	Жінка	Гуманітарний	24	Середній
10	Жінка	Гуманітарний	35	Високий
11	Жінка	Гуманітарний	36	Високий
12	Жінка	Гуманітарний	17	Середній
13	Жінка	Гуманітарний	25	Середній
14	Жінка	Гуманітарний	20	Середній
15	Жінка	Гуманітарний	28	Середній
16	Жінка	Гуманітарний	34	Високий
17	Жінка	Гуманітарний	34	Високий
18	Жінка	Гуманітарний	38	Високий
19	Жінка	Гуманітарний	30	Середній
20	Жінка	Гуманітарний	23	Середній
21	Чоловік	Гуманітарний	26	Середній
22	Чоловік	Гуманітарний	24	Середній
23	Чоловік	Гуманітарний	43	Високий
24	Чоловік	Гуманітарний	39	Високий
25	Чоловік	Гуманітарний	25	Середній
26	Жінка	Економічний	23	Середній
27	Жінка	Економічний	27	Середній
28	Жінка	Економічний	44	Високий
29	Жінка	Економічний	2	Низький
30	Жінка	Економічний	29	Середній
31	Жінка	Економічний	44	Високий
32	Жінка	Економічний	0	Низький
33	Жінка	Економічний	24	Середній
34	Жінка	Економічний	29	Середній
35	Жінка	Економічний	22	Середній
36	Жінка	Економічний	10	Низький
37	Жінка	Економічний	8	Низький
38	Жінка	Економічний	7	Низький
39	Жінка	Економічний	44	Високий
40	Чоловік	Економічний	14	Низький
41	Чоловік	Економічний	37	Високий

42	Чоловік	Економічний	41	Високий
43	Чоловік	Економічний	5	Низький
44	Чоловік	Економічний	41	Високий
45	Чоловік	Економічний	21	Середній
46	Чоловік	Економічний	40	Високий
47	Чоловік	Економічний	39	Високий
48	Чоловік	Економічний	44	Високий
49	Чоловік	Економічний	29	Середній
50	Чоловік	Економічний	44	Високий

**Додаток Д – Таблиця зведених первинних результатів за методикою
«Діагностики рівня соціальної фрустрації» Л.І. Вассермана (модифікація
В.В.Бойко)**

№	Ваша стать	До якого напрямку підготовки належить ваша спеціальність?	Загальний бал	Рівень соціальної фрустрації
1	Жінка	Гуманітарний	6	0,571429
2	Чоловік	Економічний	36	3,428571
3	Жінка	Економічний	15	1,428571
4	Жінка	Гуманітарний	50	4,761905
5	Чоловік	Економічний	45	4,285714
6	Жінка	Гуманітарний	0	0
7	Жінка	Гуманітарний	22	2,095238
8	Чоловік	Економічний	1	0,095238
9	Жінка	Економічний	40	3,809524
10	Жінка	Гуманітарний	34	3,238095
11	Жінка	Гуманітарний	26	2,47619
12	Чоловік	Гуманітарний	32	3,047619
13	Жінка	Економічний	4	0,380952
14	Чоловік	Гуманітарний	0	0
15	Чоловік	Економічний	2	0,190476
16	Жінка	Гуманітарний	15	1,428571
17	Жінка	Економічний	0	0
18	Жінка	Економічний	32	3,047619
19	Жінка	Економічний	30	2,857143
20	Жінка	Економічний	20	1,904762
21	Жінка	Гуманітарний	20	1,904762
22	Чоловік	Гуманітарний	60	5,714286
23	Жінка	Гуманітарний	0	0
24	Жінка	Гуманітарний	5	0,47619
25	Чоловік	Гуманітарний	25	2,380952
26	Чоловік	Гуманітарний	0	0
27	Жінка	Гуманітарний	1	0,095238
28	Жінка	Економічний	7	0,666667
29	Чоловік	Економічний	0	0
30	Жінка	Економічний	2	0,190476
31	Жінка	Економічний	0	0
32	Жінка	Гуманітарний	0	0
33	Жінка	Гуманітарний	0	0
34	Жінка	Гуманітарний	4	0,380952
35	Чоловік	Гуманітарний	35	3,333333
36	Жінка	Гуманітарний	21	2
37	Жінка	Економічний	4	0,380952
38	Чоловік	Гуманітарний	0	0
39	Жінка	Економічний	0	0
40	Жінка	Економічний	0	0
41	Чоловік	Економічний	31	2,952381

42	Чоловік	Економічний	0	0
43	Жінка	Економічний	5	0,47619
44	Жінка	Економічний	0	0
45	Чоловік	Економічний	0	0
46	Жінка	Гуманітарний	0	0
47	Жінка	Економічний	0	0
48	Жінка	Гуманітарний	20	1,904762
49	Жінка	Економічний	0	0
50	Жінка	Гуманітарний	0	0

**Додаток Е – Таблиця зведених первинних результатів за методикою
Т. Елерса: діагностика мотивації до уникнення невдач**

№	Ваша стать	До якого напрямку підготовки належить ваша спеціальність?	Загальний бал	Рівень мотивації до уникнення невдач
1	Жінка	Гуманітарний	18	Високий
2	Жінка	Гуманітарний	12	Середній
3	Жінка	Гуманітарний	22	Дуже високий
4	Жінка	Гуманітарний	15	Середній
5	Жінка	Гуманітарний	10	Низький
6	Жінка	Гуманітарний	17	Високий
7	Жінка	Гуманітарний	20	Високий
8	Жінка	Гуманітарний	14	Середній
9	Жінка	Гуманітарний	23	Дуже високий
10	Жінка	Гуманітарний	9	Низький
11	Жінка	Гуманітарний	16	Середній
12	Жінка	Гуманітарний	11	Середній
13	Жінка	Гуманітарний	18	Високий
14	Жінка	Гуманітарний	13	Середній
15	Жінка	Гуманітарний	21	Дуже високий
16	Жінка	Гуманітарний	10	Низький
17	Жінка	Гуманітарний	17	Високий
18	Жінка	Гуманітарний	15	Середній
19	Жінка	Гуманітарний	19	Високий
20	Жінка	Гуманітарний	12	Середній
21	Чоловік	Гуманітарний	20	Високий
22	Чоловік	Гуманітарний	13	Середній
23	Чоловік	Гуманітарний	9	Низький
24	Чоловік	Гуманітарний	11	Середній
25	Чоловік	Гуманітарний	22	Дуже високий
26	Жінка	Економічний	8	Низький
27	Жінка	Економічний	14	Середній
28	Жінка	Економічний	18	Високий
29	Жінка	Економічний	19	Високий
30	Жінка	Економічний	7	Низький
31	Жінка	Економічний	16	Середній
32	Жінка	Економічний	21	Дуже високий
33	Жінка	Економічний	10	Низький
34	Жінка	Економічний	12	Середній
35	Жінка	Економічний	23	Дуже високий
36	Жінка	Економічний	11	Середній
37	Жінка	Економічний	17	Високий
38	Жінка	Економічний	20	Високий
39	Жінка	Економічний	22	Дуже високий

40	Чоловік	Економічний	8	Низький
41	Чоловік	Економічний	18	Високий
42	Чоловік	Економічний	14	Середній
43	Чоловік	Економічний	11	Середній
44	Чоловік	Економічний	13	Середній
45	Чоловік	Економічний	9	Низький
46	Чоловік	Економічний	15	Середній
47	Чоловік	Економічний	21	Дуже високий
48	Чоловік	Економічний	20	Високий
49	Чоловік	Економічний	16	Середній
50	Чоловік	Економічний	12	Середній